

A black and white photograph of two hands, one resting on the other, both adorned with multiple metal rings. The rings include several thin, stacked bands and two wider, textured rings with geometric patterns. The background is a dark, textured surface.

Arkeologia NYT!

4/2004

Arkeologi NU!

Arkeologia NYT! Arkeologi NU!

4/2004

9. vuosikerta

Julkaisija
Turun Maakuntamuseon ystävät
– Åbo Landskapsmusei vänner ry
Arkeologian jaosto
– Arkeologi sektionen
PL 286, 20101 Turku

Puheenjohtaja
Heimo Kumlander
Betanianskat 2 as 16, 20810 Turku,
puh. 040 - 5934021,
s-posti heimo.kumlander@tyks.fi

Arkeologian jaoston kotisivut
Internetissä osoitteessa
<http://koti.mbnet.fi/~arkeonyt/>

Arkeologia NYT!

Vastaava päätoimittaja
Markku Lemmetti
Pöksmäentie 12, 23140 Hietämäki,
puh. 050 - 5119720

Toimituskunta
Kari Ahtiainen, Matti Hukki, Heimo
Kumlander, Mia Lempiäinen, Eeva
Rintama, Jouni Taivainen

Toimitus ja taitto
Kynäniekka/Raija Herrala

Painopaikka
Turun yliopisto, Digipaino

ISSN 1236 – 4827

Vuosikerta/4 numeroa 10 €,
1.1.2005 alkaen 15 €

Tässä numerossa

Mietteitä harrastamisesta ja
yhteistyöstä s. 3

Arkeologia NYT! korujen ja
koristautumisen maailmassa:

Mitä kuviot ja koristeet
kertovat s. 5

Rautakauden sormusmuotia Eurasta ja Köyliöstä s. 8

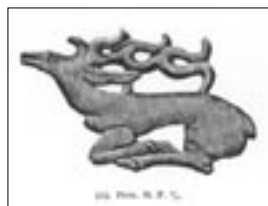
Uusia
muinaistuotteiden
tekijöitä s. 10

Panelian
kaularengas
siirtyivät
nyky aikaan
s. 12

Aspelinin aarteista ammennuttua
s. 14

Rukkanen olikin rahapussi s. 15

Huru gammal är Åbo domkyrka?
s. 17

Kiviarvoitus s. 18

Arkeologikani s. 19

Kommentteja tulen tekijälle s. 19

Retulansaaressa s. 20

Turun Maakuntamuseon
Ystävien jäsenkirje s. 23

Kansikuva:

Euran muinaispuvun sormukset kädessään ei emäntä työhön ryhdy
– näissä varusteissa sormia ei juuri taivutella. Kuvan korut ovat
Kalevala Korun valmistamia. Kuva Raija Herrala.

Mietteitä arkeologian harrastamisesta ja valtakunnallisesta yhteistyöstä

Vuonna 1992 **Paula Purhonen** kirjoitti lehtemme harrastajista, siitä miten kotiseututietoisuus on ollut yhtenä tekijänä harrastuksen leviämiseen ja arkeologiaa harrastavien ryhmien muodostamiseen, ja seuraukset ovat olleet enimmäkseen positiivisia.

Museoviraston myötämielinen suhtautuminen harrastajiin on ollut omiaan lisäämään harrastusta alueellamme. Silti kaipaisimme lisää aktiivisia harrastajia. Erityisesti Satakunnassa, jonne olemme yhteistyötä suuntaamassa, mutta Turun lisäksi myös Salo – Paimio -suunnalta. Toiveita uusista harrastajista on Turussakin, kun saimme työväenopistolle arkeologian kurssin, joka jo toista vuotta on kerännyt todella kiitettävästi opiskelijoita. Kiitos tästä lankeaa työväenopiston lisäksi myös **Sari Mäntylälle**, joka on tehnyt erinomaista työtä opiskelua suunnitellessaan ja opettaessaan.

Olisi hyvä saada nämä uudet harrastajat mukaan toimintaamme. Tuorein voimin ja uusien ideoiden voimella edelleen pitää harrastusta yllä.

Olemme osaltamme viemässä eteenpäin arkeologian yliopistotasoisesta verkko-opetuksen toteuttamista. Kun vielä se saadaan aikaan, olisi kaikki melko hyvin, mutta asia tuntuu etenevän kovin hitaasti. Vielä on monta askelta otettava ennen sen toteuttamista.

Yhteistyö eri tahojen kanssa on hyvin tärkeää ja erityisesti Museoviraston, Turun maakuntamuseon ja Turun yliopiston sekä muiden oppilaitosten suuntaan se onkin toiminut melko hyvin. Myös yhteistyötä opiskelijoiden ainejärjestö Varaan kanssa pitäisi lisätä.

Suhteemme ammattiarkeologeihin on tänä päivänä hyvä ja meidän tulee vaalia sitä, ei tunkemalla kaivauksille vaan olemalla heille voimavarana, kun he tarvitsevat apua.

Purhonen kirjoitti 1992 myös valtakunnallisesta arkeologian harrastajayhdistyksestä, johon voisivat liittyä ne pienet ryhmät tai yksittäiset harrastajat, joiden kotipaikkakunnalla ei ole järjestäytynyttä toimintaa. Näin hekin pääsisivät kenttätöihin, saisivat opetusta ja voisivat osallistua erilaisille retkille. Voitaisiin järjestää myös amatööri-arkeologiapäiviä ja olla yhteistyössä muihin pohjoismaisiin harrastajiin sekä toimittaa omaa valtakunnallista lehteä.

Siitä on siis kaksitoista vuotta. Mitä olemme saaneet aikaan? Joka vuosi tapaamme toisiamme erilaisissa ammattilaisten järjestämissä seminaareissa ja kaivausten esittelytilaisuuksissa. Olemme viime aikoina järjestäneet vuosittain harrastajien tapaamisia ja saaneet yhden valtakunnallisen lehdenkin aikaan, mutta...siitä huolimatta me edelleen nyhjäämme kotikonnuilamme ja teemme kukin omia julkaisujamme. Hyvä sekin, mutta kyllä meidän tulee pystyä myös valtakunnalliseen yhteistyöhön.

Meidän tuleeekin koota voimamme yhteen ja miettiä, miten voimme kehittää yhteistyötä. Mitä kokemuksia saimme ensimmäisen lehden teosta, tulisiko sitä jatkaa – ja miten? Palaute yhteisestä lehdestä ainakin oli erinomaista.

Tulisiko perustaa kattojärjestö, johon kaikki paikalliset yhdistykset kuuluisivat vai tulisiko olla vain yksi järjestö, jonka jaoksina paikalliset yhdistykset toimivat? Mistä löydämme sen karismaattisen johtajan, joka saattaa meidät yhteen koordinoiden toimintaamme? Tarvittaisiinko ammattiarkeologi, joka saattaisi yhteistyön alkuun?

Itse en ainakaan ole ollut se kokoava voima ja alankin jäädä taustalle jättäen jaostomme puheenjohtajuuden **Kari Ahtiaiselle**. Jatkan toki ryhmässämme edelleen ja toivottavasti vähän aktiivisemmin jäädessäni eläkepäivien viettoon.

Heimo Kumlander

Turun maakuntamuseon ystävien
Arkeologian jaoston puheenjohtaja

Keväällä ilmestyneen Tuluskivi-lehden suunnittelu alkoi vuosi sitten Hämeenlinnassa eri puolilta kokoontuneiden arkeologian harrastajien voimin.

HEDELMÄLLISYYS- JA SUOJELUMAGIAA MUINAISUOMALAISESSA NAISENASUSSA

Jaana Riikonen

Kristillisiä aiheita lukuun ottamatta arkeologisessa tutkimuksessa on Suomessa varsin vähän kiinnitetty huomiota koristeluun liittyvään symboliikkaan, etenkin vaatteissa.

Vaikka esihistoriallisten haualöytöjen tulkintaan ei aina voi yksioikoisesti soveltaa myöhempää aikaa koskevaa tietoa, se saattaa tarjota erilaisia tulkintamahdollisuuksia. Kansatieteellisten analogioiden avulla voi arkeologisesta aineistosta jäljittää viestejä, jotka kertovat muinaisen ihmisen kokonaisvaltaisesta maailmankuvasta ja mahdollisesti periytyvät jo kaukaa kristinuskoa edeltävältä ajalta.

Koristelun merkitys

Ihmisen tarve suojella itseään näkymättömyiltä pahoilta voimilta on yleismaailmallinen ja vanhempaa perua kuin tekstiilien valmistus. Koristelulla on kaikissa kulttuureissa ja kaikkina aikoina ollut kahtalainen luonne. Se on ensisijaisesti ollut maagista ja symbolista. Tietty kuvio on suojannut kantajaansa pahoilta voimilta ja/tai lisännyt hänen hedelmällisyytään.

Alkuaan suojelumerkkejä tehtiin tatuomalla tai maalaamalla suoraan ihoon. Sitten merkit siirrettiin vaateen strategiaan kohtiin, sillä vaate sellaisenaan antoi vain fyysisen suojan, mutta ei suojannut pahoilta voimilta. Tarvittiin tietty kuvio, rakenne, väri tai esim. metallia, joka houkutteli pahan silmän (tämä tarkoitti lähimmäisen kateutta) huomion pois kehosta vaatteeseen. Tehokeino toimi myös näkymättömissä vaateen alla. Kun symboleilla haluttiin vahvistaa hedelmällisyyttä, ne sijoitettiin lähelle naisen sukuelimiä ja rintoja, jotka olivat suvun jatkumisen kannalta tärkeimmät elimet.

Toissijaisesti koristelulla oli esteettinen ja tekijänsä käsityötaitoja esittelevä merkitys. Joskus koristeella oli käytännöllinenkin tehtävä: esim. rautakautisten esiliinojen kulmakoristeisiin on kätkeyty kankaan päätyjen lautanauhojen loimenpäät

Esiliinan kulmakoriste ja kiinnitysnauhana ristikkonauha, jossa vinoneliökuvioita. Maskun Humikkalan hauta 16.

Näyttävillä hapsukoristeilla tai helyjen kilinällä voitiin myös herättää vastakkaisen sukupuolen huomiota.

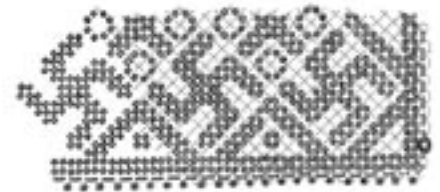
Naisen pukeutumisella on ollut vahva symbolinen merkitys. Koruissa ja vaatetuksessa ovat sosiaalisen aseman lisäksi näkyneet eri elämäntaudet. Naisen elämän tärkeimmät tapahtumat ja samalla suurimmat kriisit ja symbolisen suojan tarpeet ovat liittyneet avioitumiseen ja lapsensaantiin.

Arkeologisesta aineistosta on Suomessa harvoin mahdollista tutkia eri ikäkausien liittyviä ilmiöitä, sillä palamaton luu on yleensä pitkälle maaton eikä vainajan ikää voi sen vuoksi määrittää. Esimerkkejä löytyy kuitenkin lähialueen suomensukuisilta kansoilta: vatjalaiskalmistoissa runsaimmat hauta-antimet ovat olleet nuorilla naisilla ja riipus- ja tinakoristeiset hunnut hedelmällisessä iässä olevilla naisilla. Tiedetään, että vanhemmilla vaimoilla on ollut tapana lahjoittaa koristeellisia korujaan tyttärelleen. Toisaalta naiset ovat usein säästäneet kuolinpuvukseen kauneimmat ja runsaimmin koristellut vaatteensa – hääasunsa.

Etenkin venäläistutkija **B. A. Rybakov** on korostanut, että muinaisessa korustossa ja ornamenttikassa kuvastuu ihmisen koko maailmankäsitys. Kaikkien esineiden – niin korujen, tekstiilien kuin esim. työkalujen – ornamentteilla on aikanaan ollut syvällisempi tarkoitus kuin nykyihmisen ensimmäiseksi näkemä esteettinen merkitys. On mahdollista, että esimerkiksi muinaisiin lautanauhoihin kudotut ja vaatteisiin spiraalein kirjoitetut hakaristit, hannunvaakunat ja muut geometriset kuviot sekä niiden keskinäinen sijoittelu kätkevät merkkien ja symbolien kielen, jota samaan kulttuuripiiriin kuulunut aikalainen on vaivatta ymmärtänyt.

Aikojen kuluessa kuvioiden merkitykset ovat voineet laajentua niin, että alun perin

tiettyä konkreettista asiaa merkinnyt kuvio on muuttunut yleisesti tunnetuksi ja käytetyksi symboliksi. Esimerkiksi hakaristi on alkuaan kuvannut kaiken maallisen elämän lähdettä, aurinkoa, ja sen kiertokulkua, mutta on sittemmin saanut yleisen onnea tuottavan merkityksen.

Hakaristiaihe spiraalikoristeessa, joka on todennäköisesti ollut esiliinan helmakoriste. Kaarinan Kirkkomäen hauta 40.

Latvialaisessa myöhäisrautakautisessa aineistossa hakaristi-kuvio on havaittu useimmiten arvotavaroissa tai rikkaasti varustetuissa haudoissa. Kuvion voi siten katsoa osoittavan vainajan korkeaa arvoa. Tietyn kuvion käyttöoikeus on voinut olla jopa rajattu vain yläluokalle.

Hedelmällisyys ja sen varmistaminen

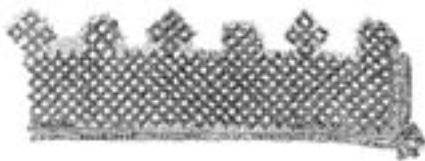
Hedelmällisyyden vaaliminen on ollut tärkeää kaikille, mutta erityisesti maatalvilleville kulttuureille. Useimmilla yhteisöillä on myös ollut tarve jotenkin merkitä sukukypsyyden saavuttaneet jäsenensä. Suomessa pronssispiraalikoristelu teki esiliinasta viikinkiajalta lähtien haualöydöissä näkyvän, mutta ehkä esiliina on ollut täällä jo paljon aikaisemmin synnytsikäisen naisen tunnus. Esiliina on suojannut kantajaansa ulkopuoliselta pahalta ja toisaalta myös muita ihmisiä

raskaana olevan naisen vahingollisilta vaikutuksilta.

Myöhäisrautakautista esiliinaa rajaa yleensä spiraaliputkien jono, joka on muodostanut suojaavan kehyksen kasvavan vatsan ympärille. Kankaalle ommellut spiraalikuviot ovat varmasti lisänneet esiliinan voimaa genitaalialueen suojana, mutta vain harvat naiset on haudattu puvussa, johon on kuulunut erityisen komeasti koristettu esiliina.

Tavanomainen selitys tälle on, että runsain pronssispiraalein koristettu esiliina on statusesine, joka kuvastaa vainajan korkeaa sosiaalista asemaa. Esiliina hedelmällisessä iässä olevan naisen vaatteena ja kansanomaisessa ajattelussa tunnettu käsite naisen vaginassa piilevästä yliluonnollisesta voimasta johdattavat toisenlaiseen selitysmalliin.

Koko helman levyisessä esiliinan spiraaliristikossa on useita maagista suojaa antavia ja hedelmällisyyttä vahvistavia elementtejä: kiiltävä metalli, vinoneliöistä koostuva ristikko, punainen pujotuslanka. Ristikokuvio tunnetaan nimellä ”kylvetty pelt” tai ”hedelmällinen pelt”. Se on hedelmällisyysymboli, jolla on yhtymäkohdat maanviljelyn ristiinkyntöön ja joka löytyy esim. rautakautisista saviastioista.

Leveää esiliinan helmakoristetta Halikon Rikalan haudasta 47. A.-L. Hirviluoto 1992: Halikon historia I, s. 92.

Ehkä naisilla, jotka ovat kantaneet harvinaisen näyttävää esiliinaa, on ollut yhteisössään erityinen rooli hedelmällisyysrii-

Saviastian palan kuviointi symboloi kylvettyä peltä. P.-L. Lehtosalo-Hilander 2000: Luistari – A History of Weapons and Ornaments, s. 236.

Yllä Kaarinan Kirkkomäen haudan 27 löytöjen mukaan tehty luonnos.

Maskun muinaispuku.

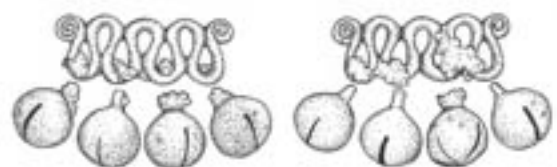
tin suorittamisessa. Riitin onnistumiseksi oli pukeuduttava vaatteeseen, jossa hedelmällisyysymbolit olivat korostetusti esillä ja joka suojasi tehokkaasti riitin suorittajaa pahoilta voimilta.

Kaarinan Kirkkomäen haudassa 27 oli kahden esiliinan (joista toinen oli erityisen runsaasti koristeltu) lisäksi kaksi pronssista karhunhampaista koottua riipussarjaa, joita on kannettu vyötäröllä omassa nauhassaan. Ehkä näillä riipussarjoilla, joita tunnetaan useista muistakin kalmistoista, on ollut oma roolinsa riitissä, samoin kuin esim. Köyliön Vanhastakartanosta löytyneillä isoilla kulkussarjilla. Kulkusissa ääni on tärkein elementti. Se pääsee parhaiten oikeuksiinsa liikkeessä, esim. tanssissa, joka on voinut olla osa rituaalia.

Kaarinan Kirkkomäen pronssiset karhunhammasriipussarjat.

Köyliön Vanhastakartanon pronssiset kulkussarjat.

Varsinaissuomalaisessa naisen päähineessä koristelu painottuu niskaan.

Symboliikkaa vaateparressa

Niska oli naisen kehon heikko kohta, joka vaati erityissuojaa. Tämän vuoksi myöhäisrautakautisen naisen päähineen painopiste on näytävässä niskakoristeessa. Päähinetä pidetään perinteisesti naiseen naisen tunnuksena, mutta on arveltu, että pään peittäminen olisi alun perin liittynyt ennemminkin hedelmällisyyden varjelemiseen kuin avioitumiseen.

Euran puvun esikuvana olleen Luistarin haudan 56 löytyihin tukeutuen tiedetään, että rannerenkaita on pidetty hihansuiden päällä. Moninkertaiset pronssiset spiraalirannerenkaat ovat arvattavasti estäneet pahojen voimien pääsyn hihansuiden kautta vahingoittamaan kehoa. Suojelevaa käärmettä kuvaavat siksak-kuviot ovat tehostaneet rannerenkaiden vaikutusta.

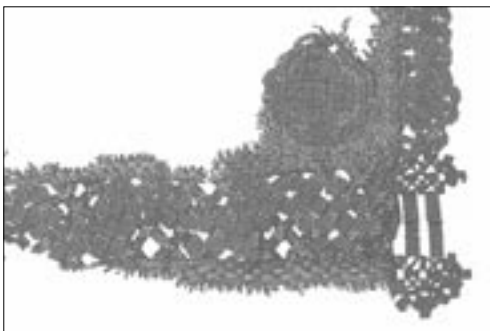
Samainen ”käärme” kiemurtelee monien hartiaviittojen päädyissä pienistä spiraaleista pujotettuna kuviona. Viitan pitkällä sivuilla avoimen reunan suojaksi on ommeltu spiraaleista koottu nauha tai värikäs lautanauha. Kuviollinen nauha on yleensä ommeltu myös hameen helmaan ja yläreunaan. Kun vaippahame käännetään yläreunasta kaksin kerroin, kulkee nauha rintojen yli suojaten tätä tärkeää kohtaa.

Punainen on veren väri, kuu-kautisten, syntymän ja hedelmällisyyden symboli. Erityisen vahva vaiku-

tus on ollut punaisella nauhalla, villalangalla ja hapsuilla. Niiden maagiseen voimaan luottaminen näkyy myös hautalöydöissä. Punainen esiliinan vyöttönauha on esim. Luistarin haudassa 56. Punaista väriä lienee tavoitettu myös Kaarinan puvun perustana olleessa Kirkkomäen haudan 1 esiliinan nauhas-

Euran muinaispuku. P.-L. Lehtosalo-Hilander 1982: Euran puku ja sen edeltäjät, s. 27.

”Suojeleva käärme” viitan päädyssä Perniön Yliskylän haudassa 6. Hj. Appelgren-Kivalo 1907: Tafel XII:1.

sa, joka on punaruskea. Punaiset ovat myös Kirkkomästä löytyneiden säärisiteiden kiinnitysnyörit.

Langan punaiseksi värjääminen on ollut työlästä, koska suomalaisista matarakasveista saadaan heikosti punaväriä, mutta nauhoissa ja nyöreissä suuren työn tuloksena aikaansaatu punainen lanka on tullut pieninäkin määrinä tehokkaasti käytetyksi.

Värin ohella nauhan tai vyön tehoa ovat lisänneet sen kuviot ja nauhan kietominen useampaan kertaan vyötärön ympäri. Ristikko-nauhan kuvio on luonnostaan sahalaita tai vinoneliö.

Paitsi että sahalaitakuvio on tunnettu suojelevana käärmeenä, sen on myös katsottu lisäävän luonnon hedelmällisyyttä sekä symboloivan vettä ja elämää. Tupsuilla ja hapsuilla, erityisesti kun ne ovat punaisia, on genitaali-alueen lähellä vahva hedelmällisyyttä korostava vaikutus. Ne voidaan nähdä häpykarvoituksen analogioina ja siten sukukypsyyden signaaleina. Koska leveät hapsureunukset aaltoilevat liikkeessä veden tapaan, hapsut voidaan kuvainnollisesti liittää myös veteen, jolla on ratkaiseva merkitys kaikelle kasvulle ja hedelmällisyydelle. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että esim. esiliinan nauhojen ja viitan päätyjen hapsut on haluttu saada mahdollisimman muhkeiksi ja niitä on tuuhennettu lankoja lisäämällä.

Monet vaatetukseen liittyvät uskomukset ovat laajalti tunnettuja, mutta tapa laittaa vainajalle hautaan mukaan neulakintaat on ominainen vain itämerensuomalaisille kansoille. Kintaat eivät välttämättä ole olleet vainajan kädessä, mutta ne ovat olleet haudassa mukana kuin hyvää onnea tuottava amuletti, joka on antanut maagisen turvan matkalla tuonpuoleiseen. Samantapaisena amulettina voi nähdä kuvioidulla pronssipellillä päällystetyn, leveän veitsentupen, jota monet lounais-suomalaiset naiset ovat kantaneet rautakauden lopulla vyötäröllään.

Kun rautakautista naisenasua koruineen ja koristeluineen tarkastelee symbolisesta näkökulmasta, paljastuu, että pienimmälläkin yksityiskohdalla on oma merkityksensä. Tekstiilit, niiden valmistaminen ja koristelu ovat olleet osa kokonaisvaltaista ajattelutapaa. Meille mystisiksi jäävät ”merkilliset” ilmiöt ovat luultavasti olleet päivänselviä oman aikansa ja kulttuuripiirinsä ihmisille. Vainajan säärisiteitten kiinnitysnyöriin solmittu sormus on varmasti aikanaan ilmaissut jotain yhtä itsestään selvää kuin nykyisin kertoo teekkarin tupsun nauhaan tehty solmu sille, joka tämän symbolin tuntee!

Suosiossa pronssispiraalit MUOTIA TUHANNEN VUODEN TAKAA

Päivi Lönnberg

Nuoremman rautakauden sormuksista,
esimerkkeinä Euran ja Köyliön löydöt

Kirjoitin Euran ja Köyliön nuoremman rautakauden (n. 550 – 1150) sormuksista proseminariesitelmän Turun yliopiston arkeologian oppiaineeseen vuonna 2003. Tässä artikkelissa kerron sormustyypeistä, joita Suomessa nuoremmalla rautakaudella käytettiin sekä esittelen joitakin tutkielmani tuloksia.

Esimerkkeinä käytän Euran Luistarin sormuslöytöjä, joita on kokonaisina tai sormusten katkelmina tunnistettu yhteensä yli 300. Sormusten yleisyys ruumishaudoissa mahdollistaa niiden jaottelun erilaisiin tyypeihin, joissa voidaan myös havaita ajallista jakautumista.

Proseminariesitelmäni varten kävin läpi myös Euran Osmanmäen ja Kärjäjäen sekä Köyliön Vanhakartanon kaivausten löytöluettelot. Näiden kalmistojen sormukset jakautuivat samalla tavoin kuin Luistarin sormukset ja onkin ilmeistä, että nuoremmalla rautakaudella vallitsi tietynlainen muoti sormusten käytössä.

Euran muinaispuvun sormukset, esikuvana Luistarin hautalöydöt

Valtaosa Suomen nuoremman rautakauden sormuksista on pronssivartaasta kiertämällä valmistettuja spiraalisormuksia, joita on meillä käytetty jo roomalaisella rautakaudella. Vastaavanlaisia sormuksia tunnetaan myös Virolasta ja Latviasta ja siten Suomi muodostaa näiden alueiden kanssa ns. itäbalttilais-suomalaisen ryhmän.

Spiraalisormusten rinnalla käytettiin erityisesti viikinkiajalla kaiverruksin ja leimoin koristeltuja keskikilvellisiä spiraalisormuksia sekä harvinaisempia kaksois-spiraalipäisiä sormuksia.

Sormusten valmistustekniikat ja seppien taitojen kehittyminen näkyvät sormusten

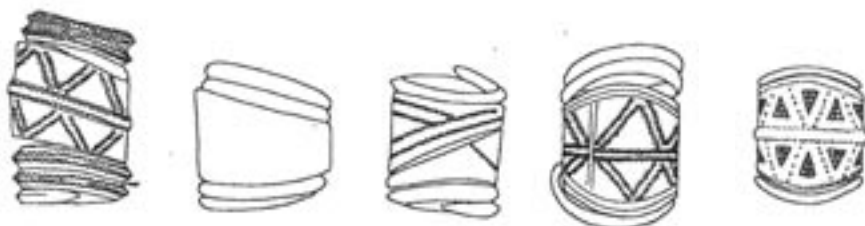
muotojen muuttumisena. Latviassa sormuksia on tutkittu enemmän ja havaittiin, että sikäläiset tutkimustulokset täsmäivät myös tarkastelemieni suomalaisten kalmistojen sormuksiin.

Spiraalisormukset valmistettiin vartaasta, jota saatiin valamalla pronssia savimuotteihin. Aluksi varras taottiin kolmikulmaiseksi, mutta seppien taitojen ja välineiden parantumisessa alettiin valmistaa myös muunlaisia muotoja. Rautakauden kuluessa käyttöön otettiin apuväline, jolla oli mahdollista venyttää metallilankaa ja siten valmistaa ohutta ja pyöreää varrast. Kuvatus kaltainen kehityskaari näkyy esimerkiksi Luistarin löydöissä siten, että 800 – 900-luvuilla kolmikulmaisesta vartaasta valmistetut spiraalisormukset ovat yleisimpiä kun taas 1000-luvulla vartaiden malteista yleisin on pyöreä.

Eurassa ja Köyliössä spiraalisormukset ovat yleisin sormustyyppi ja niitä on löydetty vartaan poikkileikkaukseltaan kolmikulmaisia, nelikulmaisia, tasakuperia, pyöreitä, litteitä sekä keskiharjallisia. Erilaisia poikki-

Pronssispiraalisormuksia

Keskikilvellisiä pronssispiraalisormuksia, reunimmaisena oikealla hopeinen.

leikkauksia on myös voitu yhdistää samaan sormukseen, mutta tutkimani aineiston perusteella sellainen näyttäisi kuitenkin olevan harvinaista. Kierteiden määrä vaihtelee parista kierteestä jopa kahdeksaan, joten sormusten koko varioi suuresti. Luultavasti kaikkein suurimpia sormuksia on voitu käyttää vain erityisissä tilanteissa, koska ne ovat niin suuria, että sormien taivuttaminen on hankalaa tai mahdotonta.

Keskikilvelliset spiraalisormukset ovat toiseksi yleisin sormustyyppi Suomen nuoremman rautakauden ruumishaudoissa. Keskikilvellisiä spiraalisormuksia tunnetaan jo kansainvaellusajan löydöistä 500-luvun lopupuolelta ja merovingialalta 600-luvun tienoilta. Varsinaisesti nämä sormukset tulivat muotiin vasta viikinkiajalla. Sormusten spiraalipäät on tehty samanlaisista pronssisista vartaista kuin edellä kuvailtujen spiraalisormustenkin vartaat.

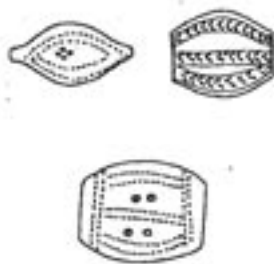
Keskikilvellisiä spiraalisormuksia alettiin ensimmäiseksi valmistaa Latviassa. Keskikilpi syntyi, kun sormuksen aihion keskelle jäänyt paksunnos taottiin esimerkiksi litteäksi kolmion tai segmentinmuotoiseksi levyksi ja muotoiltiin kohoavilla harjanteilla ja lopuksi koristeltiin kaivertamalla tai leimaamalla. Koristelua jatkettiin usein myös sormuksen spiraalipäihin. Suosittuja koristemalleja ovat olleet kulmaviiva- ja palmikkokuviot sekä pistein tehdyt kolmiot ja sahalaitaviivat.

Kaksoisspiraalipäiset sormukset ovat spiraalisormusten tapaan itäbalttilais-suomalainen ryhmä. Tämän tyyppin sormuksia tunnetaan jo roomalaiselta rautakaudelta, yleisemmin ne ovat olleet käytössä viikinkiajalla. Sormukset ovat pronssia, tasalevyisiä ja niiden päät kiertyvät voimakkaasti kaksoisspiraaleiksi. Tällaiset sormukset näyttävät olevan melko harvinaisia, Euran ja Köyliön aineistoissa niitä on vain muutamia. Kaksoisspiraalipäisiä sormuksia on voitu koristella kaivertamalla, esimerkkejä tällaisista on sekä Eurasta että Köyliöstä.

Kaksoisspiraalipäinen pronssisormus

Keskikilvellisiä pronssi- ja hopeasormuksia

Muoti muuttuu

Spiraalit jäivät pois käytöstä 1000-luvun kuluessa ja siten rautakauden lopun sormustyyppiä vakiintuivat erilaiset keskikilvelliset sormukset, joita edelleen koristeltiin kaiveruksin ja leimoin.

Ristiretkialalle siirryttäessä keskikilvellisiä sormuksia alettiin valmistaa hopeasta, joka syrjäytti nopeasti pronssin käytön. Hopean myötä ilmaantui myös joitakin uusia sormusmalleja, jotka kuitenkin näyttävät olevan melko harvinaisia ainakin Luistarin aineistossa.

Kun spiraalisormukset ja keskikilvellisiä spiraalisormuksia koristavat spiraalipäät 1000-luvulla jäivät pois käytöstä, tulivat tilalle **keskikilvelliset sormukset**. Viikinkia ja ristiretkiajan taitteessa näitä sormuksia valmistettiin pronssista ja ristiretkialalla uudesta materiaalista eli hopeasta. Ensimmäiset hopeasormukset tuotiin Suomeen 1000-luvun tienoilta ja ne yleistyivät ristiretkialalla nopeasti. Hopeasormusten alkuperäinen valmistusalue on ollut Gotlanti, josta ne ovat levinneet samoihin aikoihin niin Suomeen kuin Baltiaan. Tutkimassani aineistossa kaikki keskikilvelliset sormukset olivat takaa avonaisia ja kolmio- tai ympyräleimoin, viivoin tai palmikkomaisiin kaiverruksiin koristeltuja. Koristelu on siis ollut tavallista, mutta vain muutamia koristeaiheita on suosittu.

Hopeasta valmistettiin myös **muuta sormuksia**, jotka ainakin tutkimani aineiston perusteella näyttäisivät olevan harvinaisia. Esimerkiksi Luistarista on löydetty hopeisia sormuksia, jotka ovat ikään kuin kahta nauhaa toistensa ympäri kiertämällä valmistettuja. Nämä ja muut yksinkertaisemmat sileät hopeasormukset ovat päistään yhteen umpinaiseksi juotettuja. Juot-

Ristiretkiajan hopeasormuksia

tamisen keksiminen näyttää Baltian ja Suomen alueella sijoittuvan samoihin aikoihin kuin hopea alkaa syrjäyttää pronssin sormusten valmistusmateriaalina. Esimerkiksi tarkastelemissani Euran ja Köyliön aineistoissa ei ole yhtäkään umpinaiseksi juotettua pronssisormusta, kun taas iältään nuorempia umpinaisia hopeasormuksia on useita. Umpinaisten renkaiden valmistaminen vaatii korkeaa ja tasaista lämpötilaa, jotta renkaan molemmat päät saataisiin juotettua yhteen. Tarvittavan välineistön puuttuminen oli siis syy siihen miksi spiraalisormukset ja avonaiset keskikilvelliset sormukset olivat niin pitkään käytössä.

Sormukset kertovat

Sormusten tyyliä ja määrät ruumishaudoissa vaihtelevat, joten yhdessä muiden hautantimien kanssa ne antavat tietoa esimerkiksi vainajan asemasta ja varallisuudesta. Sormuksia ovat käyttäneet niin naiset kuin miehetkin ja ainakin Euran Luistarista sormuksia ja myös varvasrenkaita on löydetty lastenkin haudoista. Niin naisten, miesten kuin lastenkin haudoista löytyvät sormukset ovat malteiltaan ja koristelultaan samanlaisia, joten ilmeisesti käytössä ei ole ollut mitään sukupuoleen tai ikään sidonnaisia sormustyyppijä. Varvasrenkaita ei kuitenkaan ole löydetty aikuisten haudoista tai muualta Suomesta, joten ne ovat ehkä olleet vain muinaisten euralaisten lasten erikoisuuksia.

Sormusten jakautumisessa naisten ja miesten kesken on havaittavissa eroja. Esimerkiksi Luistarissa sormuksia sisältäneitä miesten hautoja oli enemmän kuin naisten vastaisia, mutta naisten haudoissa oli määrällisesti enemmän sormuksia. Tavallisesti naisten hautoihin on laitettu useampi kuin yksi sormus, joskus neljä tai viisikin ja miesten hautoihin usein vain yksi. Yleisesti sormusten määrät lisääntyvät huomattavasti viikinkiajalla verrattuna merovingiaikaan. Eurasta hopeisia sormuksia tunnetaan jo 900-luvulta ja pronssisormuksia vielä 1100-luvulta, joten perinteen malli, jonka mukaan hopea tulee käyttöön ristiretkialalla ja syrjäyttää pronssin materiaalina, ei täysin sovi ainakaan Euran Luistarin sormuksiin.

Etenkin miesten haudoista löytyy sormusten lisäksi runsaasti myös sormustenkaltaisia

renkaita, jotka ovat alun perin olleet esimerkiksi keihäiden varsien koristeina. Sormuksen tunnistaminen ei siis aina ole helppoa tai edes mahdollista. Sormuksen kriteereinä voidaan pitää esimerkiksi sormen luun löytymistä renkaan sisältä tai löytöpaikan viittaamista siihen että sormukset ovat olleet vainajan sormissa esimerkiksi rinnan tai lantion päällä. Sormuksia löytyy silloin tällöin myös oudommista paikoista. Esimerkiksi Luistarista tunnetaan lasten hauta, jonka jalkopäässä oli hopeasormus saviruukussa.

Latviassa sormusten koristekuvioiden symboliikkaa on tutkittu paljon. Koristeet ovat samankaltaisia kuin Suomessa ja voi olla mahdollista, että myös Suomessa sormuksilla on

ollut koristautumisen lisäksi myös symbolista merkitystä. Mielenkiintoista erityisesti sormusten koristelussa on se, että seppien käsityötaito olisi mahdollistanut hyvin yksilöllisten sormusten valmistamisen, mutta silti yleisesti suosittiin vain tiettyjä malleja ja koristekuvioita. Esimerkiksi Eurasta ja Köyliöstä tunnetaan vain muutamia poikkeuksellisesti koristeltuja sormuksia. Vaikuttaakin siltä, että ihmiset ovat hankkineet muodoiltaan ja koristelultaan mieluiten ajan muodin mukaisia sormuksia.

Kuvat:

Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander
ja **Päivi Lönnberg**

Kirjallisuutta:

Cleve, Nils 1943. Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo I
Cleve, Nils 1978. Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo II.
Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1982. Luistari I The graves.
Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1982. Luistari II The artefacts.
Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 2000. Luistari IV The history of the weapons and ornaments.
Salmo, Helmer 1952. Satakunnan historia 2. Rautakausi.

Hopeaa, pronssia ja rautaa – koruiksi ja käyttöesineiksi rautakauden hengessä

Lounais-Suomen käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa alkoi vuonna 2002 maassamme uusi ja ainutlaatuinen muinaistekniikka-artsaanikoulutus. Muutaman vuoden aikana opiskelijoiden joukosta on muovautunut vapaa ryhmä, joka kiertää aktiivisesti myymässä rautakautishenkisiä tuotteitaan eri puolilla Suomea järjestettävillä markkinoilla ja messuilla.

Esihistoriaan nivoutuvan tuotteiston lisäksi he ovat kiinnittäneet erityistä huomiota ajan henkeen sopiviin asuihinsa ja myyntikalustoonsa, kuten tavara-arkkuihin, pöytiin ja telttoihin. Tässä artikkelissa esitellään heistä muutamia, lähinnä korujen valmistamiseen erikoistuneita.

Johanna Iso-Järvenpää on erikoistunut pronssi- ja hopeakorujen valmistamiseen. Aiheensa hän löytää pääasiassa rautakauden lopun maailmasta. Korut eivät orjallisesti noudata alkuperäisen mallinsa mittoja tai muotoja, mutta monesti niistä on varsin selkeästi tunnistettavissa esihistoriallinen esikuva: kuten esim. varsin suosituksi osoittautuneesta karhunhammasriipuksesta.

Johanna hyödyntää koruissaan ja kokeiluissaan myös luonnonmuotoja ja tarumaailmaa, esim. menninkäishahmossa, joka on saanut siivikseen kanervanlehdet. Viime vuonna Johanna voitti Mynämäessä toimivan Wirmoseuran kotiseutukorun suunnittelukilpailun, jonka tarkoituksena oli suunnitella ja valmistaa prototyyppi viikinkiaikaisen puhkonaisen pronssiriipuksen pohjalta. Tämän tyyppisiä riipuksia on löydetty erityisesti Vakka-Suo-

Norjalaisen Osebergin viikinkilaivalöydön mukaan valmistettua viikinkitellettä käytetään messuilla ja markkinoilla myyntipisteinä. Monesti annetaan myös työnäytteitä, kuten tässä Silja Penna-Haverinen ja Toive Lehtinen, jotka kehräävät väärtinöillä.

mesta ja mm. Mynämäestä.

Johannalla korun valmistusprosessi lähtee ideasta ja prototyyppin valmistamisesta. Mikäli prototyyppi tuntuu onnistuneelta, voidaan valmistaa työkalut, jotka mahdollistavat pien-sarjatuotannon.

Korujen viimeistely vaatii vielä paljon käsityötä. Niitä voidaan esim. kiillottaa, patinoida tai koristella punsseliien avulla (punsseleilla voidaan lyödä erilaisia leimoja, esim. pistekoristelua, kolmiokoristelua jne). Vakio- tuotteiden lisäksi Johannalta voi myös tilata yksittäiskappaleita asiakkaan omien toiveiden pohjalta.

Carita Wikström on keskittynyt helmikoru-ihin ja ketjuihin sekä näiden yhdistelmiin. Korujen innoitus tulee viikinkiajan rikkaasta aihepiiristä. Materiaaleina hänellä ovat pääasiassa lasihelmet, pronssi ja hopea.

Monista koruvalmistajista poiketen Carita valmistaa lähes kaikki ketjut itse, mikä on aika vievää, mutta antoisaa käsityötä. Ketjujen valmistuksessa sopivan paksuinen pronssi- tai hopealanka kierretään tiukaksi spiraaliksi sopivan paksuisen tangon ympärille. Tämän jälkeen spiraali sahataan ”halki”, jolloin syntyy lukuisa määrä avonaisia yksittäisiä lenkkejä. Näistä lenkeistä kootaan pihdeillä yhdistä-

mällä halutun pituinen ja mallinen ketju.

Kuulostaa ehkä vaivalloiselta, mutta tällaisesta ketjusta voi todella sanoa, että se on tehty viikinkiajan henkeä kunnioittaen. Syntyneisiin ketjuihin voi liittää esim. riipuksia tai helmiä. Markkinoilla ja tapahtumissa Carita myy tuotteitaan omasta viikinkiteltastaan, jossa voi myös yöpyä.

Pasi Raivio valmistaa tuotteensa takomalla. Viikinkiaika on hänen suurin innoituksen lähteensä. Kaikessa tekemisessä on peruseriaa alkuperäisyys niin materiaaleissa kuin tekotavoissa. Viikinkiaikaisen ja -henkisen esineistön lisäksi Pasi valmistaa ja myy myös nykyaikana tarvittavia käyttöesineitä. Ajatuksena on kuitenkin se, että kaikki mitä myydään, täytyy pystyä valmistamaan oman ahjon ääressä rautakaudelta tutuin menetelmin.

Viime kesän lukuisilla markkinoilla eri puolilla Suomea Pasi itse valmistama kiertävän sepän muinaispaja herätti ansaittua huomiota. Teltta, palkeet, ahjo, hiilet, vasarat, eväät ja markkinatuotteet mahtuvat kaikki kompaktina kokonaisuutena pieneen peräkärryyn, jota voi autolla hinata tapahtumasta toiseen. Taontapaikan pystyttäminen vie aikaa noin tunnin. Sen jälkeen ahjon äärestä kuuluva vasaran kalke ja hiilien hehku vetävät markkinäväkeä katsomaan kalevalaishenkistä takojaa ja ostamaan tämän tuotteita.

Noora ja Mikko Mannonen kuuluvat myös markkinoita kiertävään opiskelijaryhmään. Noora valmistui viime keväänä metalliartesaaniksi, mutta jatkaa opintojaan muinaistekniikka-artsaanipuolella. Mikko opiskelee metalliartesaaniksi. Molemmat ovat erikoistuneet taontatuotteisiin, joissa oma suunnittelu näkyy vahvasti. Mallistossa ovat korujen ja käyttöesineiden lisäksi erilaiset sisustustuotteet kuten esim. naulakot ja vadit, joiden muotoilussa voi nähdä viikinkiajan vaikutuksen.

Jouni Taivainen

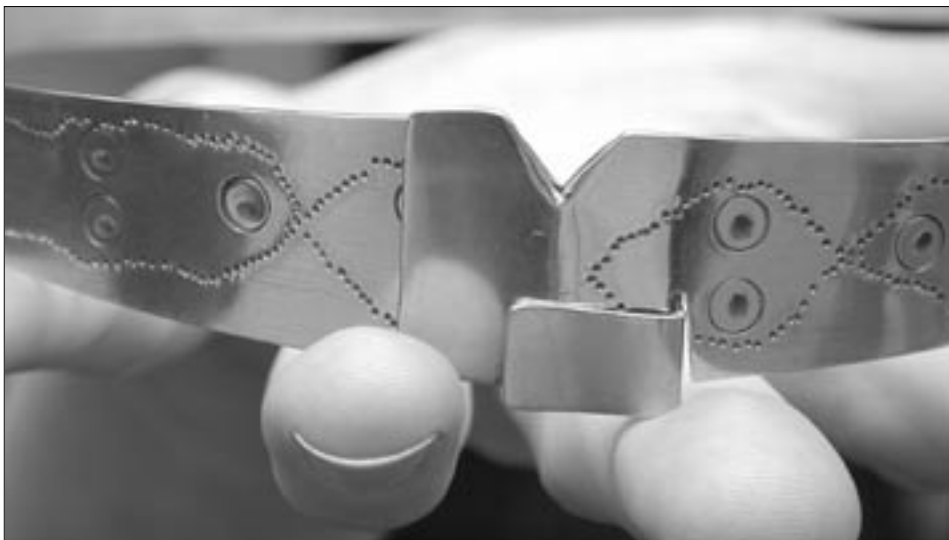
Kuvat Vakka-Suomi Turussa -tapahtumasta Vanhalla suurtorilla elokuussa 2004.

Ylhäältä lukien:

Silja Penna-Haverinen ja Toive Lehtinen kehräävät varttinöillä lankaa, taustalla Mikko ja Noora Mannonen myyvät korujaan Minna Paavola ja Carita Wikström valmistamassa ja myymässä koruja. Pasi Raivion kalevalaishenkinen sepänpaja.

Kuvat Jouni Taivainen.

*Lukkokeksintö,
joka ihastuttaa
vielä 2500
vuoden
kuluttuakin.*

Panelian kaularenkaista nykysovellus

–Yksinkertaisen nerokas! sanoo muotoilija **Mari Syrén** ja näyttää pronssisen kaularenkaan lukkoa.

Hänen kädessään on uutukainen Panelian kaularengas, Kiukaisten kotiseutuyhdistyksen teettämä mukaelma varhaisen rautakauden korusta, jonka esikuvat löytyivät Panelian Alok-senrannan pellosta runsaat sata vuotta sitten.

Muinaisten keskiruotsalaisten koruseppien lukkokeksintö ratkaisee kauniisti pulman, jonka kanssa korujen suunnittelijat vielä nykyäänkin kamppailevat.

–Kiinnitysmekanismi on selvästi osa itse korua, ja se on eteen, näkyville tarkoitettu, näyttää Syrén. Kevyellä käsien liikkeellä koru avautuu ja sulkeutuu.

Euralaisen Mari Syrénin suunnittelema uusi Panelian kaularengas on alkuperäisiä kolmea kaularengasta pienempi ja se on saanut seurakseen rannerenkaan, sormuksen ja solmioneulan. Sarja syntyi, kun kotiseutuyhdistyksen puuhanaanainen **Raija Jaakkola** monen vuoden miettimisen jälkeen lopulta etsi korulle toteuttajan. Tekijä löytyi naapurikunnasta.

–Innostuin heti ja menin saman tien Kansallismuseoon katsomaan alkuperäisiä, kertoo Mari Syrén.

Kolme kaularengasta löytyivät pellosta 1886. Ne on todennäköisesti uhrattu matalaan meren lahteen. Samanlaisia löytöjä on Ruotsista, ja sieltä on löytynyt myös ”kaularengas-jumalatar”, naisfiguuri rengas kaulassaan.

Noin vuosille 500-300 eKr. ajoitetut renkaat ovat hyvin isoja, joten saattaa olla, ettei kukaan ole todella kantanut niitä kaulassaan, vaan ne on tehtykin uhraamista varten.

Syrénin mukaelma on kokonaisuudessaan pronssilevystä, alkuperäisissä levy vaihtuu takana pyöreään vartaaseen. Levyn päätyminen yksinkertaisti valmistusta, jolloin hinta pysyy kohtuullisena.

–Vaikeinta oli muotoilla rengas siten, että

se istuu kaulalla kauniisti, sanoo Mari Syren.

Jos rengas on aivan suora, se roikkuu. Nyt sitä on hiukan pakotettu, että kuvio tulee esiin.

Vanhoissa renkaissa on kaikissa hiukan erilainen kuvio, joten myös näissä uusissa on eroja.

Käärmeestä alkaen

Runsaat kuusi vuotta Eurassa asunut Mari Syrén on koulutukseltaan koru- ja esinemuotoilija, ja hänen käsistään on syntynyt jo useita Euran esihistoriallisiin esinelöytöihin perustuvia korusarjoja.

Syrén on myös Euran paikallisopas ja vetää kansalaisopiston kursseja, joilla tehdään muinaiskoruja mm. Euran pukua varten.

–Vanhempani ovat kotoisin Eurasta, joten tänne muuttaessani tiesin hiukan siitä, että täällä on tehty esihistoriallisia löytöjä. Mutta en ymmärtänyt, että tämä on näin valtavan hieno paikka, sanoo Mari.

Paikkakunnan esihistoriallinen rikkaus alkoi pian avautua, kun juuri toimintansa aloittanut esihistorian opastuskeskus kyseli paikkakunnalle tulleilta koruntekijöiltä sopivia

tuotteita.

–Kävin kursseja ja perehdyin Euran esihistoriaan. Tajusin, miten valtavan upeaa viikinkiaika täällä on ollut, miten valtavasti kaikkea on löydetty ja miten paljon niistä saa aina uutta sovellettavaa.

Ensimmäisinä syntyivät käärmesormukset ja –riipukset. Hopea- ja pronssilangasta kierrettyjen korujen aihe löytyy samasta koristellusta keihäänkärjestä, josta Euran Nauravan lohikäärmeen opastuskeskuksen tunnuskin on otettu.

Kaikilla koruilla on euralainen esikuva, mutta ne eivät pyri olemaan jäljennöksiä.

–Lähinnä alkuperäistä on rengasristi, vaikka senkin muoto on otettu olkasoljesta eikä riipuksesta, kertoo Mari.

Pakotetuista hopealaatoista ja lasihelmistä koottava kilpikoru on esimerkki vanhan idean sopimisesta myös nykyaikaan. Jos Euran emännän isäntä aikanaan toi kourallisen hopealaattoja tuliaisina matkoiltaan ja vieraileva kauppias myi lasihelmiä ja muutamia laattoja lisää, syntyi osista aikansa uniikkikoru.

–Näistäkin voi koota itse omanlaisensa korun, kuvailee Mari.

Koruja on myytävänä Nauravan lohikäär-

Olkasoljesta tuli riipus.

meen myymälässä, missä tekijä itsekin usein työskentelee. Kuhunkin korulaatikkoon kuuluu pieni tarina, joka kertoo, miten kyseinen koru liittyy Euraan.

–Se on ollut kovin tärkeää ihmisille, että tarina on mukana, Mari sanoo.

Korukursseille on tulijoita

Monitaitoisuus pitää käsityöläisen kiinni leivän syrjässä. Niinpä Marikin työskentelee osan ajastaan kouluttajana. Muinaiskorukursseja on pidetty Euran lisäksi mm. Porissa ja Ulvilassa.

–Aina niille riittää porukkaa. Ihmiset ovat täällä kauhean kiinnostuneita, uusia jatkokursseja on vedetty, kertoo hän.

Kursseille löytyy jopa niitä, jotka haluavat tehdä omakätisesti Euran muinaispuvun aina koruja myöten.

–Se on niin iso projekti, että minäkään en alkaisi siihen, myöntää korujen ammattilainen.

Pelkästään olkasolkien valamisessa on urakkaa. Pukuun kuuluu kolme valettua solkea, joita jokaista varten on tehtävä kertakäyttöinen muotti. Valamisen pitää siis onnistua kerralla tai kaikki alkaa alusta uudelleen.

–Osa työstä on helpompaa, esimerkiksi muinaisketjujen teko. Sitä pystyy jokainen tekemään itse. Langasta kierretään spiraalila, joka sahataan ja pätkät väännetään lopulliseen muotoonsa pihdeillä. Se on tosi mukavaa ja helppoa, vaikka tietysti siinäkin on omat nikkinsä!

Isotoinen on myös vyöllä roikkuva pakotettu puukon tuppi.

Mari arvelee koko korusarjan tekemisen vieneen porilaiselta tekijältä parisen vuot-

ta. Kaiken lisäksi tällä oli urakkanaan kaksi pukua.

Helpommalla pääsevät ne, jotka hankkivat Euran pukuunsa korut niitä valmistavalta Kalevala Korulta. Muinaisen mahtiemännän komistuksiin eivät tosin pikkurahat nykyäänkään riitä.

Opastuskeskuksen myymälässä on esillä monen tekijän muinais löytöihin perustuvia käsitöitä koruista ja keramiikasta alkaen.

–Kymmenkunta lähiseudun käsityöläistä on tuonut tänne tuotteitaan. Valikoimaa ei ole haluttu rajoittaa muuten, mutta kaikella on

oltava selvä yhteys esihistoriaan eikä krääsää saa olla, sanoo Mari Syrén.

Esihistoria vaatii myös vastapainonsa. Mari on iloinen siitä, että Euran pieni taiteilijayhteisö on viime vuosina voimistunut. On tärkeää, että läheltä löytyy samanhenkisiä ihmisiä.

Kun apurahojen myöntäjät ovat suopeita, muinaiskorujen tekijä tekee irtiottoja aivan toisenlaisiin avaruuksiin, muovin ja nykytaiteen pariin.

–Se vapauttaa aika hyvin! nauraa Mari.

Raija Herrala

*Yllä:
Panelian
kaularenkaan
kumppaneiksi
syntyi
kokonainen
korusarja.*

Täydennettävä kilpiriipus, osat voi hankkia erikseen, näyttää Mari Syrén.

Suomen suvun tutkija jätti aarteiden korusuunnittelijoille

315. Permil. St. P. 1/2

Permiläinen hirvi, yllä Aspelinin tallennus ja alla Petra Hyvärisen sovellus teemasta.

Suomen suku on muinoisista ajoista pitäen kestänyt kolkon luonnon kukistamisessa ankarinta sota, jota ei mikään historia valaise, mutta se on meille jättänyt kiviä ja metallisia todistuskappaleita, joista vertaileva muinaistutkinto vasta on lukeva tuon voitollisen taistelun vaiheet.

Näin kirjoitti **J.R. Aspelin** vuonna 1877.

Aspelinin omilla tutkimusretkillään sekä Venäjän museoissa tekemät piirroksiset noista ”kivisistä ja metallisista todistuskappaleista” ovat tarjonneet pysyvän innoituksen lähteen mm. muinaiskorujen suunnittelijoille.

Aspelinin piirroksista lähti muutama vuosi sitten liikkeelle myös juuri artemoniksi valmistunut suunnittelija **Petra Tolonen**, nytemmin **Hyvärinen**, kun hän sai Turun seudulla toimivalta Muinaiskoru-tiimiltä toivomuksen korusarjan suunnittelusta.

Perehtyäkseen kunnolla aiheeseen hän upoutui Aspelinin taltioimiin muistoihin suomalais-ugrilaisesta menneisyydestä.

–Se on valtavan iso kirja, ja sen hienoja viivapiirroksia lähdin tutkimaan. Löysin mieleisiäni malleja, joita sitten aloin soveltaa, kertoo Petra Hyvärinen.

Teoksen sivuilta löytyi valtava mallien kirjo, josta muutamia hän valitsi oman työnsä pohjaksi. Tarkoitus oli tehdä korut pääasiallisesti kullasta ja aika pienikokoisina.

Toteutetuissa malleissa on mm. useita erilaisia lintuja, hirvi, karhu, kalan muotoinen solmioneula sekä kilven muotoon suunniteltu riipus. Useat niistä toimivat sekä riipuksina että korvakoruina.

–Yritin tehdä niistä aika pitkälle samanhenkisiä ja -näköisiä kuin esikuvat, mutta kokonaan yksi yhteen ne eivät ole, sanoo Petra Hyvärinen.

Kaarinalaisen Satu-Koru Ky:n valmistama muinaiskorukompleksi valmistui keväällä 1997. Siihen kuuluu kolmisenkymmentä eri korua.

Kova koe nuorelle suunnittelijalle oli se, että miltei samaan aikaan pienvalmistajan korusarjan kanssa markkinoille tuli Kalevalakorun samoista esikuvista tehtyjä koruja.

Kun vielä osoittautui, etteivät kädet kesänneet kokopäiväistä kultasepän työtä, Petra Hyvärinen siirtyi työskentelemään lasten kanssa taiteen perusopetuksessa.

–Se oli hyvä vaihtoehto, jossa voin jakaa sitä mitä osaan. Lasten kanssa tehdään paljon koruja eri materiaaleista.

Hyvärinen pitää myös aikuisille tarkoitettuja kursseja kansalaisopistossa Kemiön saarella. Niillä valmistetaan perinteisiä ketjumalleja lenkeistä punoen. Vanhimpien käärtjen mallit ovat viikinkien ja Bysantin kautta pohjoiseen tulleita, ja kurssilaiset punovat niitä nyt itselleen.

Myös kotoa löytyvät yhä kultasepän työkalut, ja tänä syksynä Petra on jatkanut opintoja Taideteollisessa korkeakoulussa.

–Asun Kemiön keskiosassa, vanhassa koulussa korkealla mäellä. Ympärillä on paljon vanhoja hautapaikkoja, ja naapuri kertoi juuri isänsä löytäneen täältä useita kivistä kiviä.

Myös arkeologiasta Petra kertoo olleensa kiinnostunut pienestä pitäen.

–Äitini on kasvitieteilijä ja on tehnyt siitepölyanalyysjä. Pikkulikkana olin joskus hänen mukanaan kaivauksilla, ainakin Eurassa, ja löysin kasasta lehmän hampaan. Se ei onneksi ollut vanha, joten sain sen takaisin, Petra muistelee.

Lehmän historia kiehtoo suunnittelijaa nykyin. Hiljattain ilmestynyt kirja *Mirja Tervo ja lehmä* ja saman tekijän hiukan vanhempi etnologian gradu avasivat silmät näkemään, että kuuden Kemiössä asutun vuoden aikana lehmät ovat hävinneet myös sieltä.

–Nyt tutkin lehmän historiaa ja sitä, mitä lehmä on meille merkinnyt ammoisista ajoista asti, kertoo Petra Hyvärinen.

Valmistus valamalla

Muinaiskorut valmistaa Kaarinassa toimiva Satu-Koru Ky. Ensi vuonna 20 vuotta täyttävä yritys työllistää kuusi henkilöä ja tuotteisiin kuuluu erilaisten korujen lisäksi mm. mitaleja, merkkejä, pinssejä ja pienimuotoisia valuja. Muinaiskorut valmistetaan valamalla, materiaaleina kulta ja hopea. Kivinä ovat kuu-kivi, safiiri, granaatti, agaatti ja ametisti.

Korusarjan tukkumyyjänä toimii turkulainen Koru-Ryhmä Oy, joka on toiminut vuodesta 1980 saakka.

Keväällä 2003 Turun ja Hämeen linnojen museomyymälät saivat yksinmyyntioikeuden sarjan korujen myyntiin. Niitä sarjan teettäjät pitävät parhaana mahdollisena myyntikanavana tämäntyyppisille koruille.

Sari Manni
Raija Herrala

Kuva Pentti Pere, Satakunnan museon kokoelmat

Vanha rukkanen olikin rahapussi Kannullinen kolikoita 600 vuoden takaa

Salaojan kaivajan lapio osui lokakuussa outoon esineeseen Ulvilan kirkon sakariston kupeessa. Vanhalta rukkaselta näyttänyt esine paljastui nahkapussiksi, jonka sisältä löytyi hopearahoja – yksi maamme suurimmista keskiaikaisista raha-aarteista.

–Sieltä soitettiin, että täällä on nyt jotain. Täältä tuli joku pussi, kertoo Ulvilan kirkon töitä valvonut museolehtori **Carita Tulkki** Satakunnan museosta. – Sanoin, että tulen hetken päästä.

–Vasta kun tulin takaisin, alkoi raksuttaa, mistä oikein on kysymys. Se oli kyllä aika uskoton löytö!

Lähes 1,2 kiloa painanut nahkapussi oli koristellussa tinakannussa, jonka yläosa, kansi ja kaula sekä pohja ovat säilyneet hyvin, mutta mahan kohta on vuosisatojen aikana haperunut kokonaan. Kannun muoto voidaan rekonstruoida kahvan kohdalta. Kannen sisällä on medaljonki, jossa on kuvioita, ehkä kolme hahmoa. Kuvio on ollut näkyvillä kun kansi on ollut auki esim. kaadettaessa.

Kannun pohjassa on havaittu sinetti, joka tutkimusten edetessä saattaa kertoa paljonkin kannusta ja siitä, missä se on valmistettu.

Nahkapussi on säilynyt varsin hyvin. Suu-

osasta se on sen verran revennyt, että muutamia kolikoita putosi ulos löydön yhteydessä.

Konservointi alkoi

Löytö on nyt konservoitavana Kansallismuseossa. Konservoinnin ja luetteloinnin arvioidaan vievän koko loppuvuoden, kertoo Tulkki.

Kansallismuseon rahakammion johtaja **Tuukka Talvio** tunnisti ensimmäiset kolikot kuvien perusteella mm. Tallinnassa ja Ruotsissa lyödyiksi. Yhdessä rahoista on kuningas **Albrekt Mecklenburgilaisen** tyylitelty kasvokuva kiharaisine hiuksineen ja kruunuineen. Hän hallitsi Ruotsia vuosina 1364–1389.

Monet rahoista ovat yksipuolisesti lyötyjä brakteaatteja, joiden käyttö päättyi 1400-luvulla.

Helsingin Sanomat pääsi seuraamaan konservoinnin alkua Kansallismuseoon ja kertoo 30.10. ilmestyneessä jutussaan, että Tallinnan rahaa löytyi pussista lisää. Yksi irrotettu kolikko tunnistettiin heti gotlantilaiseksi, 1300-luvun lopulta olevaksi.

Jutussa Talvio arvioi, että pussissa saattaa

olla jopa tuhatkunta kolikkoa, mutta varmuutta siitä ei saada ennen kuin se on tyhjennetty kokonaan. Edes röntgenkuvaus ei vielä ole paljastanut, mitä pussista on odotettavissa.

Kolikoiden lisäksi sisällä on nimittäin silkikankaan jäännöksiä. Sitä on arveltu toiseksi, pienemmäksi pussiksi, mutta se voi olla myös nahkapussin hajonnut silkkivuori. Sekin selvinnee syksyn aikana.

Kun ajan vihertämät rahat on irrotettu toisistaan ja konservoitu, luetteloinnin uskotaan sujuvan nopeasti, jos joukossa on paljon keskenään samanlaisia rahoja.

Keskiaikaisia rahalöytöjä on tehty Suomessa kaikkiaan 26. Osassa niistä on vain muutamia kymmeniä kolikkoja, mutta suurimmasta rahoja löytyi viitisensataa. Tuorein rahalöytö tehtiin 1997 Vesilahden Laukon kartanosta. Edellinen Ulvilan verrattava löytö puolestaan tehtiin 1900-luvun alussa Maskusta, mistä löytyi noin 250 rahaa 1400-luvulta.

Kuka kätki rahat?

Aarrelöytö on saanut ulvilalaiset innostumaan. Satakunnan museo saa vastailla soittajille, joita kiinnostaa mm. se, kuka aarteen on

kätkenyt ja miksi kätkö on tehty.

–Niihin kysymyksiin on vaikea vastata. Ei välttämättä koskaan saada selville, mikä kätkö se on ollut, vaikka sitä varmasti olisi jännittävä yrittää selvittää jossain vaiheessa, sanoo Tulkki.

Keskiajan lähteitä on hyvin vähän, ja rahojen iän perusteella kyse näyttäisi olevan ennen 1400-luvun puoliväliä kootusta omaisuudesta.

–Mistään lähteistä ei välttämättä käy selville, onko tapahtunut jotain sellaista, onko ollut joku vaara, joka on aiheuttanut rahojen piilottamisen. Kätkijä on voinut olla yksittäinen henkilö tai ehkä kirkon omaisuutta on jostain syystä piilotettu turvaan. Se voi olla ryöstösaalista tai jonkun henkilökohtaista omaisuutta.

Arvoituksellisuutta lisää kätkön alta löytynyt lapsen hauta, joka ei välttämättä ole samanaikainen löydön kanssa. Siitäkin on otettu näyte ajoitusta varten, mutta voi olla, ettei ikäeroa ole niin paljon, että se näytteistä näkyisi.

Löytöpaikka on nykyisen kirkon pohjoispuolella.

Kirkko vuodesta 1332

Uvilan kirkon ja hautausmaan varhaisvaiheista tiedetään tyypilliseen tapaan melko vähän. **Iikka Krongvistin** 1930-luvulla esittämien käsitysten mukaan ensimmäinen kirkko olisi rakennettu vuoden 1332 jälkeen ja se olisi palanut puuosiltaan ainakin 1429, minkä jälkeen sitä olisi korjattu ja pidennetty ja myöhemmin vielä muurattu holvit ja nykyi-

set koristepäädty.

Vuosina 2002 ja 2003 tehdyissä tutkimuksissa **Markus Hiekkänen** on päätnyt siihen, että nykyinen kirkko kokonaisuudessaan rakennettiin vuosien 1495 ja 1510 välillä. Tätä tukevat eri puolilta kirkkoa tehdyt dendrokronologiset ajoitukset, jotka kaikki asettuvat aivan keskiajan lopulle.

1300-luvulle tai edes 1400-luvun loppua edeltävälle ajalle ajoittuvia rakennusosia ei löytynyt.

Kirkon ympärillä olevan hautausmaankaan ikää ei tiedetä. Oletettavasti sinne on haudattu yhtä kauan kuin paikalla on ollut kirkko.

Noin puolentoista kilometrin päässä Liikistössä on toinen laaja hautausmaa, jota myös on käytetty keskiajalla ja jolla myös on kirkoksi tulkittuja raunioita.

–Sitäkin on mietitty, onko mahdollista, että Liikistössä ja nykyisellä paikalla joen varrella olisi voinut olla samaan aikaan kaksi kirkkoa ja hautausmaata, kertoo Carita Tulkki.

Raija Herrala

*Ylhäältä:
Tinakannun kahvassa kukee
köynnöskoriste.
Ylimmässä rahassa voi
erottaa kruunupäisen
hahmon.
Tallinnassa 1300- ja 1400-
lukujen taiteessa löyty raha,
jossa on tasavartinen risti.
Brakteaatteja.*

*Kuvat Pentti Pere,
Satakunnan Museon
kokoelmat*

Korjaustyöt jatkuvat Ulvilan kirkon seinustalla. Kuva Eija Herrala ja Tom Wihlman.

Huru gammal är Åbo domkyrka?

Knut Drake

Kuva Heimo Kumlander

Detta år firas 775-årsminnet av Åbo stads grundande. Jubileet baserar sig på att påven **Gregorius IX** år 1229 gav biskopen av Finland tillåtelse att flytta stiftets domkyrka till en lämpligare ort än den dåvarande. I början av 1900-talet tolkade man brevet som ett bevis på att domkyrkan i detta sammanhang flyttades från Korois till sitt nuvarande ställe och därför firade man högtidligen både domkyrkans och stadens 700-årsjubileum år 1929. Senare har historikerna kommit fram till att Gregorius brev gällde biskopssätets flyttning från Nousis till Korois. Till följd av detta började man räkna med att domkyrkobygget i Åbo inleddes först på 1280-talet och att kyrkan stod färdig att tagas i bruk år

1300. Följaktligen firade man en ny 700-årsfest i januari 2000. Detta jubileum baserade sig på den finska biskopskrönikan som berättar om en invigning av domkyrkan det nämnda året. Krönikan författades visserligen först på 1570-talet, men uppgiften om invigningen går sannolikt tillbaka på betydligt äldre källor. Därför kan man räkna med att årtalet stämmer och att domkyrkan då togs i bruk. Forskarna har länge varit ense om att den nuvarande tegelkyrkan i dess äldsta utformning då invigdes. Enligt festskriften Nationalhelgedomen, som kom ut till jubileet, var det fråga om våra dagars långhus utan särskilt kor och utan valv.

Åbo domkyrka har stått som modell för

stiftets murade sockenkyrkor. Dessa är visserligen individuella byggnadsverk, men på sätt eller annat har de alla tagit intryck av domkyrkan. Detta gäller i synnerhet den äldsta gruppen av gråstenskyrkor i Egentliga Finland, kyrkorna i Nousis, Virmo, Töfsala och Vemo. Därför har man utgått ifrån att de är lika gamla som domkyrkan och att de har uppförts i början av 1300-talet. Detta allmänt omfattade synesätt kullkastades emellertid då **Markus Hiekkänen** 1994 publicerade sin avhandling om de finska gråstenskyrkorna. Med hjälp av en omsorgsfullt genomförd kategorisering som stöddes av dendrokronologiska data påvisade han att de äldsta murade sockenkyrkorna på det finska fastlandet knappast kan

Plan av
domkyrkan
under
golvnivån
enligt Rinne
1941. På 1920-
talet företogs
arkeologiska
utgrävningar
endast i
sakristian och
kring det
äldre koret.

vara uppförda före 1420, ett konstaterande som ingen ännu har kunnat kullkasta.

Tack vare detta hamnade den murade domkyrkans datering i ett tomrum. De äldsta land-sortskyrkorna, som till en del verkade att vara uppförda av samma byggmästare som domkyrkan, skulle alla var minst 120 år yngre än denna. För att klara av detta problem har jag fört fram tanken att den domkyrka som invigdes 1300 var uppförd av trä. Detta kan till en början verka otroligt eftersom alla medeltida domkyrkor som vi nu känner till är stora, mäktiga stenbyggnader. Men på 1200-talet var situationen en annan. Det finska stiftet klarade sig då med en rätt anspråkslös domkyrka av trä i Korois och därför är det föga sannolikt att man genast skulle ha byggt en nästan dubbelt så stor tegelkatedral när biskopssätet flyttades till Åbo.

En jämförelse med vad som hände i ärkestiftet vid samma tid visar att tanken på en domkyrka av trä inte är så omöjlig. I Uppsala började man 1258 uppföra en mäktig katedral enligt franskt mönster, men då arbetet drog ut på tiden byggde man en träkyrka innanför de påbörjade murarna och denna togs i bruk som domkyrka 1273. Den murade katedralens kor och tvärskepp stod färdiga på 1290-talet, men då tog pengarna slut och arbetet avbröts. Träkyrkan var i bruk ända till slutet av 1300-talet då katedralbygget på nytt kom i gång. Det dröjde dock ända till 1435 innan domen var färdig.

I och för sig har man redan länge tänkt sig att Åbo domkyrka skulle ha haft en föregångare av trä, men det skulle ha varit fråga om en församlingskyrka som på 1290-talet ersattes av tegelkatedralen. I samband med byggnadsundersökningarna på 1920-talet hittade man inga spår av denna träkyrka, men då räckte varken tiden eller pengarna till för en ordentlig arkeologisk undersökning under golvet i långhuset. Därför skulle det vara viktigt att få igång en ny grundlig byggnadsundersökning av domkyrkan som även skulle omfatta en utgrävning under långhusgolvet. Därigenom skulle man kanske få svar på frågan om när domkyrkan egentligen har uppförts.

Den som vill veta mera om Åbo domkyrkas byggnadshistoria kan läsa min artikel Åbo domkyrka och byggnadsarkeologin i: *Liisa Seppänen (ed.), Kaupunkia pintaa syvemmältä. Turku 2000*. Där finns också en utförlig litteraturlista.

Kulttipaikka vai luonnon aikaansaannos?

Luonnonmaan länsirannalla, Isokylän tilan peltoaukean länsireunassa on metsäinen kalliogarjanne, jonka kaakkoisrinteellä on kaksi suurta siirtolohkareta. Paikkaa lähestyttäessä etelästä notkelman suunnalta on näkymä varsin vaikuttava, mikä väistämättä herättää mielenkiinnon kiviä kohtaan.

Toinen, alarinteen puolella oleva lohkar seisoo pystyssä jämakästi, toinen, ylärinteen puolella oleva, kelluu sen sijaan kyljellään ikään kuin olisi valmis lähtemään liikkeelle koska tahansa. Tämän lohkareren pohjoisen puoleisessa pystysuorassa kyljessä on yksi kuopanne, joka vaikuttaa tehdyltä verrattuna pinnan muihin rosioihin ja kuoppiin. Kyseessä saattaa siis olla tarkoituksella kiven kylkeen tehty kuppi. Se on muodoltaan pyöreä, loivasti koverapohjainen ja halkaisijaltaan noin 8 - 9 cm.

Kupin – mikäli kyseessä olisi aito kuppi – sijainti pystysuorassa pinnassa on kuitenkin melko poikkeuksellinen, eikä sitä voine liittää suoralta kädeltä hedelmällisyyskulttiin tai parannusmagiaan kuten varsinaiset kuppikivet yleensä liitetään.

Suomessa kuppikivet yhdistetään tavallisesti rautakauteen. Turun tienoillakin tämä muinaisjäänösröyhä esiintyy pääasiallisesti alueilla, joilta tunnetaan muitakin rautakauden löytöjä.

Luonnonmaalta ei tiettävästi ole paljastunut varmoja rautakautisia löytökohteita, ellei sel-laisiksi lueta Viialanjärven rannalla olevaa kiviröykkiötä ja järven eteläpuolella sijaitsevaa Linnavuori-nimistä kalliokukkulaa, jota on pidetty muinaislinnana.

Nämä kohteet ovat noin 3,5 km:n pääs-

sä itä-koilliseen Isokylän siirtolohkareista. Noin puolentoista kilometrin päässä kaak-koon on Matalahden etelärannalla kuitenkin kolme hautaröykkiötä. Kahta hajotettua on pidetty sijaintinsa puolesta pronssikautisina. Sen sijaan kolmas, joka havaittiin vasta vii-me vuosikymmenellä, voisi olla varhaiselta rautakaudeltakin. Se on samalla kumpareella, mutta alemmalla tasolla kuin edellä mainitut ja on tehty isohkon maakiven kupeeseen. Ny-kyisin se on sammalen peitossa, eikä ole kovin helposti havaittavissa.

Aivan vailla muinaisjäänöksiä ei Isokylän seutu siis ole ja esihistoriallinen hautapaikka voi aikanaan todentua myös siirtolohkareiden lähistöltä. Edellä mainitun notkelman lounaispuolella, noin 150 metrin päässä kivistä on nimittäin toinen kalliokumpare, jonka etelään viettävässä rinteessä on sammalen ja jäkälän peittämänä soikeahko kivilatomus tai -röykkiö. Sen merkitys on toistaiseksi epävarma ja kyseessä voi olla luonnonkivikkokin. Se on samalla korkeudella (n. 15 m) meren-pinnasta kuin siirtolohkareetkin. Keskisellä pronssikaudella, noin 1000-luvulla eKr. mo-lemmat kalliokumpareet olivat vielä kallio-saaria ja meri lainehti Isokylän nykyisillä pel-toalueilla.

Toistaiseksi voidaan siis esittää vain kysymyksiä ja arvauksia siitä, ovatko edellä mainitut kohteet – siirtolohkareren kyljessä oleva kuopanne ja soikeahko kivilatomus – ihmisen tekemiä vai luonnon aikaansaannoksia. Muidenkin näkemykset asiasta olisivat siis tervetulleita.

Heljä Brusila

Keskustelua

Kommentteja tuluskivistä ja tulenteosta

Ilkka Seikku kirjoitti lehden viime numerossa mielenkiintoisen artikkelin tulenteosta tuluskiven ja tulioran avulla. Jutun elävää tekstiä oli mukava lukea, samoin ilahdutti harrastajan viitseliäs perehtyminen kokeisiin tulen tekemisestä. Aihetta jonkin verran tutki-neena arkeologina haluaisin tuoda esille muutamia lisäyksiä kuten myös joitakin Seikun mielipiteistä eroavia käsityksiäni.

Tulentekokokeet – ja ehkä myös niiden historia – ovat päässeet vaipumaan unohdukseen viimeisinä vuosikymmeninä. Viime kesänä sain yllättäen kuulla sekä Ilkka Seikun kokeista että erään ruotsalaisen arkeologian opiskelijan Uppsalassa tekemästä vastaavanlaisesta tutkimuksesta.

Ensimmäiset tulentekokokeet tuluskivillä tehtiin vuonna 1900 silloisen Kristianian (eli Oslo) museossa. Kesti tovin ennen kuin lainkaan ymmärrettiin, millä kiveä pitäisi lyödä; epäonnistuneen piillä iskemisen jälkeen jossain vaiheessa kuitenkin huomattiin, että kipinään tarvitaan rautaa. Ruotsissa puolestaan tehtiin runsas kymmenen vuotta myöhemmin vastaavanlaisia kokeita ja havaittiin,

että tuluskivestä sai riittävän kipinän aikaan iskemällä sitä pyriitin kappaleella tai muulla rautapitoisella kivellä – ja tietysti raudalla tai teräksellä. Suomessa ensimmäiset tulentekokokeet teki **Jorma Leppäaho** Kansallismuseossa 1940-luvulla.

Mitkään näistä vanhoista kokeiluista eivät tietenkään täytä nykyisen kokeellisen arkeologian kriteerejä ja ainakin edellä mainitut, vanhoissa julkaisuissa esitetyt tulentekomenetelmät ovat hyvin ylimalkaisesti dokumentoituja, joten on hyvä että uudet kokeilut tulevat nyt tarkkaan pantua muistiin ja julkaistua.

Kolme huomiota

Kun olen jonkin verran tarkastellut lähemmin Museoviraston kokoelmissa säilytettäviä tuluskiviä, täytyy minun olla Seikun kanssa eri mieltä ainakin kolmesta aiheesta.

Ensinnäkin tuluskivet ovat kvartsiittia, eivät kvartsia. Puhemielessä nämä ehkä tahtovat helposti sekoittua keskenään, mutta kvartsiitti, joka on kvartsia sisältävä kivilaji, on sidosaineidensa vuoksi ratkaisevasti kovempi tai

sitkeämpi materiaali kuin helposti lohkeileva kvartsi. Ilmeisesti Seikku on kuitenkin varsinaiset kokeensa tehnyt juuri kvartsiitilla.

Sivumennen sanoen suhtaudun myös hyvin epäilevästi joihinkin Museoviraston esineluetteloihin merkittyihin tietoihin, että tuluskiviä olisi tehty hiekkakivestä tai yleensä jostain pehmeämmästä kivilajista. Rautapigmentin peittämä kvartsiitti saattaa kyllä erehdyttää joskus tällaisen kivilajitulkinnan tekoon.

Toiseksi tuluskivien keskiura on moniin kiiviin tehty tikkaamalla, uran pohjassa ovat jäljet tästä vielä näkyvissä. Ura ei siis ainakaan kaikissa tapauksissa ole syntynyt tulenteossa tai rautaterän hionnassa, vaan se on tehty kiiven jo sen valmistamisvaiheessa.

Kolmanneksi ottaisin esille kiven sivu-uran. Sillä on nimittäin arkeologisten löytöjen perusteella olemassa muu kuin tulentekoon liittyvä funktio. Norjassa tuluskiviä on usein kutsuttu ”vyökiviksi” niiden yleisen löytöyhteyden mukaan. Tuluskiviä on löytynyt voiden yhteydestä ja näissä ne ovat olleet kiinnitettyjä vyöhön ohuella metallisiteellä. Samassa vyössä on saattanut olla muu-

ten myös kiinni tuluskiven mallia mukai-
leva taularasia. Ei tunnu käytännölliseltä
ajatukselta, kuten Seikkukin toteaa, että
tuluskivi olisi vapaasti roikkunut vyöllä,
vaan se on täytynyt kiinnittää tiukalla si-
teellä vyöhön kiinni, jottei siitä olisi hait-
taa liikkeessa.

Ei pelkkää tulentekoa

Lopuksi muutama kommentti tuluski-
veen liitetyistä rituaalisista ja uskomus-
ellisista seikoista. Tuluskiven muoto on hy-
vin voinut alkuun syntyä funktionaalisista
tarpeista. Vanhimpiina pidettyjä tuluskiviä
ovat lähes muokkaamattomat mukulaki-
vet, joissa näkyy vain ura latteammalla
pinnalla. Samanlaista muotoa olen nähnyt
varhaisissa pyriiteissä. Selvä enemmistö
tuluskivistä on kuitenkin tehty muotoon-
sa ennen käyttöä ja viimeistelty huolelli-
sella hionnalla.

Muodon viimeistelyn ohella keskiuran
tikkaus on ainakin johtanut minut ajattele-
maan, että tuluskivessä olisi piirteitä, jotka
eivät selity pelkästään tulenteolla.

Jos kiven kaikkia ominaisuuksia kuiten-
kin halutaan pitää tulenteon kannalta mer-
kittävinä, voidaan kiven rituaalista käyt-
töä katsoa myös muista perspektiiveistä.
Meidän päiviemme yleisökäymälöiden ja
muuntajakoppien kylkeen tuherrettujen
vulvasymbolien muoto on johdettavissa
Euroopan historiassa ainakin 900 vuotta
ajassa taaksepäin. Vaikuttavinta samankal-
taisuutta tuluskivien kanssa olen nähnyt irlan-
tilaisten kirkkojen seinäkaiveruksissa,
joissa istuvassa haara-asennossa esitetty-
jen naisten hävyt ovat aivan ”tuluskiven”
muotoon veistettyjä. Nämä kuvat ajoittu-
vat varhaisimmillaan siis 1100-luvulle.

Symboliikan historian lisäksi tuluskivien
rituaalisesta merkityksestä kertovat eittä-
mättä niiden löytöyhteydet. Valtaosa Suo-
men tuluskivistä on tavattu irtolöytöinä,
mitä ilmeisemmin tarkoituksellisesti jä-
tettyinä maahan, yleensä pelloille ja veden
äärelle. Laajemmin ottaen niiden jättöpai-
kat ovat sijainneet rautakautisilla lähi- tai
kaukonautinta-alueilla, muinaisilla kaski-
mailla. Onko esineiden uhraukseen liit-
tyissä rituaaleissa aktualistunut ”naisen
väki” vai ”tulen väki” tai ehkä molemmat –
siitä voimme nyt puolentoista tuhatta vuot-
ta tapahtuneen jälkeen enää esittää enem-
män tai vähemmän oppineita arvauksia.

Hanna-Maria Pellinen

Väliotsikot toimituksen.

Ylikartanossa pohdittiin Retulansaaren menneisyyttä

Syyskuun 25. päivä Hattulan Retulansaa-
ren Ylikartanossa järjestettiin seminaari, jon-
ka aiheena olivat Retulansaaren rautakauden
ja keskiajan tutkimukset. Idean isä oli filoso-
fi, kirjailija **Eero Ojanen**, jonka mielestä aika
alkoi olla kypsä sekä aiempien että aivan vii-
meikaisten tutkimusten tulosten esittelyyn ja
yhteenvedoon.

Luennoitsijoiksi oli saatu Retulansaaren
tutkimuksissa mukana olleita eri alojen asian-
tuntijoita, jotka kukin pitivät aiheestaan noin
30-45 minuutin esitelmän. Kauniina syksyise-
nä lauantaina Ylikartanon tupaan oli kokoon-
tunut kolmisenkymmentä henkeä kuulemaan
esityksiä ja esittämään omia kysymyksiään
tutkijoille. Keskustelu ja vuorovaikutus mo-
lemmin puolin oli varsin vilkasta ja antoi-
saa. Henkisen ravinnon vastapainoksi oli Tyr-
vääntö-seura järjestänyt runsaan kahvipöydän
maukkaane voileipineen ja korvapuusteineen.

Seminaarin puheenjohtajana toimi FM **Tii-
na Jäkärä**, joka esitteli seminaarin ohjelman
ja aikataulun. Ensimmäisessä puheenvuoros-
sa FL Eero Ojanen kertoi yleisölle hieman
Ylikartanon taustoista, nykyisestä toiminnas-
ta ja tavoitteista sekä toivotti yleisön tervetul-
leeksi tilaisuuteen.

Retulansaaren keskellä sijaitsevan kolmita-
loisen kylän keskimäinen talo on nimeltään
Ylikartano. Se tuli Suomen Kulttuuriperin-
nön Säätiö ry:n omistukseen testamenttilah-
joituksena muutama vuosi sitten. Pian tämän
jälkeen perustettiin Ylikartanon hoitokunta,
joka monien yhteistyökumppanien ja EU-ra-

hoituksella toteutettavan hankkeen turvin on
alkanut kunnostaa Ylikartanon kulttuurihis-
toriallisesti arvokasta rakennuskantaa ja ym-
päristöä.

Tavoitteena on luoda Ylikartanosta taiteen
ja tieteen harjoittamisen mahdollistava luo-
va ja rauhallinen ympäristö. Tätä on toteutet-
tu hankkeen alusta asti ottamalla nämä seikat
huomioon esim. rakennusten korjauksissa ja
maiden käytössä. Niinpä korjauksien ja piha-
maalla tehtyjen viemärikaivausten yhteydessä
on suoritettu arkeologisia tutkimuksia lisätie-
don saamiseksi jo keskiajalta tunnetun kylä-
mäen historiasta.

Maatalouden jatkuvuus saaren kulttuuri-
maiseman säilymiseksi on myös keskeisessä
asemassa. Onneksi saarella edelleen harjoite-
taan karjataloutta ja viljanviljelyä. Ylikarta-
nonkin maat on vuokrattu naapureille ja mm.
Myllymäen röykkiö- ja kuppikivialueella on
suoritettu talkootöinä pensaikon raivausta,
jotta maisema säilyisi edelleen avoimena.

Toisena luennoi FM **Jouni Taivainen**, joka
kertoi Retulansaaren arkeologisista kohteis-
ta ja tutkimuksesta. Esitykseen oli tiivistetty
saaren yli 100 vuoden pituinen tutkimushis-
toria. Tunnetuin kohde on Myllymäki, jos-
sa sijaitsee toistasataa maan ja kiven sekaista
röykkiötä sekä toistakymmentä kuppi- eli uh-
rikiveä. Osa röykkiöistä on hautoja, osa eri ai-
kaisia viljelyröykkiöitä.

Myllymäen arkeologinen aineisto ajoit-
tuu merovingi-ristiretkiäjäille. Turun yliopis-
ton suorittamissa, Jouni Taivaisen johtamissa

Retulan kylä Myllymäeltä nähtynä.

Retulansaaren kiinteät muinaisjäännökset

viimeaikaisissa tutkimuksissa on saatu lisätietoa saaren viljelyshistoriasta ja asutuksen levinnästä.

Saaren lounaisosassa sijaitsevasta Peltoidusta löydettiin merovingi-viikinkiaikaisia hiiltynyttä viljanjyviä ja runsaasti aineistoa samanaikaisesta asuinpaikasta. Peltoidun alue on jo vuoden 1691 kartan mukaan peltona, joten se kuulunee saareen vanhimpien peltoaluiden joukkoon.

Länsiosissa sijaitsevista metsän peittämistä Idun- ja Saloniemistä on kartoitettu yli 600 kaskeamiseen tai viljelyyn liittyvää röykkiötä sekä löydetty molemmista todisteita esihistoriallisesta asutuksesta. Saloniemestä löydettiin jopa kaksi rinnakkaista hiiltynyttä paalunjälkeä savitiivistekeskittymän ja rautakautisen keramiikan yhteydestä, mikä merkinnee muinaisen rakennuksen seinälinjan paikkaa.

Kylämäellä on saatu dokumentoitua ns. Ylikartanon karjapihan aluetta salaojakaivauksen yhteydessä. Tuolloin nykyisen rakennuskannan ja tiestön alta paljastui 10-20 cm paksujen myöhempien täyttökerrosten alta 10-30 cm paksu musta kulttuurikerros, joka sisälsi runsaasti rakenteita, kuten peruskiveyksiä, liesiä, nokimaakuoppia, mahdollisia lattiatasoja sekä materiaalia 1600-luvulta nykyaikaa kohti.

Turun yliopiston dosentti FT **Terttu Lempiäinen** esitteli viime vuosien tutkimusten yhteydessä otettujen makrofossiilinäytteiden tuloksia.

Makrofossiilinäytteistä etsitään fossiilisia kasvijäänteitä, kuten esim. siemeniä tai muita kasvinosia. Näytteet ovat arkeologisten tutkimusten yhteydessä otettuja litran-kahden litran maanäytteitä, joista vahvan suolaliuoksen avulla kellutetaan ja seulotaan orgaaninen aines, joka sitten analysoidaan ja tunnistetaan mikroskoopin avulla.

Mielenkiintoisimpia löytöjä Retulansaaren näytteistä olivat em. Peltoidun viljanjyvälyödyt. Niiden joukossa oli sekä ohraa että ruista. Ne kertovat vakuuttavalla tavalla siitä, että Peltoidun alueella on 600-1000 -luvulla viljelty näitä lajeja. Vanhin ajoitettu jyvä oli ns. paljasjyväinen ohra, joka on vanhinta Suomessa tunnettua viljeltyä lajia. Samantyyppinen on nimittäin Turun Niuskalasta löydetty ohranjyvä, jolla on ikää noin 4000 vuotta.

1960-70-lukujen tutkimuksissa on Myllymäestä löydetty rautakautisiksi tulkittuja kauran, pellavan, ohran ja pölkkyvehnän jyvää, mutta niitä ei ole luonnontieteellisin menetelmin ajoitettu.

Ennen keskipäivän kahvitaukoa seminaariväki sai nähdä **Juhani Grönhagenin** ja työ-

ryhmän valmistamia tietokonemallinnoksia Riihimäen seudun muinaisuudesta. Erilaisia tietokantoja yhdistämällä ja uusinta tekniikkaa hyödyntämällä on pystytty luomaan animaatiomallinnoksia esim. kivikautisesta tai rautakautisesta asuinpaikasta sellaisena, miltä se olisi tuhansia vuosia sitten voinut näyttää.

Geologisen tutkimuskeskuksen tutkija **Teija Alenius** puolestaan esitteli **Irmeli Vuorelan** 1970 -luvulla Retulansaarella tekemiä siitepölyanalyyskejä. Tuolloin kairattiin saaren keskellä olevaan suohon useita metrejä syvä reikä, josta saatiin putkimainen näyte. Tästä näytteestä analysoitiin mikroskoopin avulla sen eri syvyyksissä sijaitsevat kasvien siitepölyt. Näin on saatu aikaan Retulansaaren kasvillisuushistoriasta kertova aikajana.

Esimerkiksi kuusen siitepöly ilmestyy suon kerrostumiin noin 3 metrin syvyydessä, ajallisesti noin 3600 vuotta sitten. Kuusen yleistyessä jalot lehtipuut vähenivät samassa suhteessa. Tämä kertoo myös ilmaston viilenemisestä ja muuttumisesta entistä kosteammaksi tuona ajanjaksona.

Viljanviljelystä kertovat siitepölyt ilmaantuvat noin 650 jKr. Tämä ajoitus sopii erinomaisesti saarelta tunnetun rautakautisen esineistön ja vuonna 2001 löydettyjen ja ajoitettujen em. viljanjyvien ikään.

Eero Ojanen esitteli lopuksi yhteenvetona Retulansaaren keskiajasta asiakirja-aineiston valossa. Vaikeutena kokonaiskuvan luomiseksi ovat hänen mukaansa lähteiden vähäisyys.

Varhaisin maininta Retulasta on maakauppoihin liittyvä asiakirja vuodelta 1429 ja sitä seuraava 1470 -luvulta. Vasta 1500 -luvun alusta aineistoa alkaa olla runsaammin.

Tämän aineiston perusteella Ojanen on päättellyt, että saarella olisi tuolloin ollut noin 5-6 taloa. Osa taloista oli talonpoikaistaloja, osa rälssin omistamia. Retulansaaren varhaisiin omistuksiin kytkeytyvät kiehtovalla tavalla keskiaikaisten mahtisukujen omistukset. Miksi näin on, on edelleen arvoitus.

Ojanen mukaan asialle voi olla monta teoreettista selitysmallia. Yksi mahdollisuus on, että keskiajan tilanne juontuu jollain tapaa rautakauden tilanteesta. Ehkä Retulansaari oli rautakauden lopulla jonkinlainen yhteisöllinen keskus, joka uuden vallan koittaessa joutui uusien omistajien haltuun. Tätä ja montaa muuta kysymystä pohdittiin tilaisuuden päätteeksi, mutta todettiin arvoitusten edelleen jäävän lopullista ratkaisua vaille.

Jouni Taivainen

Erikoistarjous

Turun Maakuntamuseon Ystävät ry:n jäsenille

Tilaa Arkeologia NYT! hintaan 12 €
- tai nopeasti toimien vain 10 €

Arkeologia NYT! muuttuu tilauspohjaiseksi vuoden 2005 alusta. Lehden normaali tilaushinta on 1.1. lukien 15 € ja Ystävien jäsenille 12 €. Vuodenvaihteen asti lehden voi tilata vanhalla hinnalla, joka on 10 €. Tarkemmat tiedot takakannessa.

Arkeologia NYT! ilmestyy kaksi kertaa kevätkaudella ja kaksi kertaa syyskaudella. Seuraamme monipuolisesti sitä, mitä arkeologiassa tapahtuu, ja etsimme lukijoillemme uutta mielenkiintoista luettavaa ammoisista asioista.

Tilaus käsittää lehden 4 seuraavaa numeroa.

Tarjous koskee myös joululahjatilauksia!

Muinaiskoru

Menneisyyden
henkeä
meidän
aikaamme
ammennettuna

Kulta- ja hopeakorut

Valmistaja: Satu-Koru Ky

Myynti: Turun linnan ja
Hämeen linnan museokaupat.
Avoinna museoiden aukioloaikana.

Virtually Medieval?

Symposiumi Turussa 10.-11.12.2004

Suomen keskiajan tutkimuksen seura Glossa r.y. järjestää yhdessä Mirator-verkkojulkaisun kanssa Turussa 10. ja 11. joulukuuta 2004 symposiumin, jossa käsitellään virtuaalitekniikan soveltamista keskiajantutkimuksessa ja tulosten levittämisessä.

Ruotsin- ja englanninkielinen symposiumi kokoaa saman katon alle tietotekniikan asiantuntijoita, uutta teknologiaa töissään soveltavia keskiajantutkijoita sekä virtuaaliopettamisesta ja -mallintamisesta kokemuksia hankkineita tutkijoita.

Symposiumi on avoin kaikille kiinnostuneille. Muiden kuin esitelmöitsijöiden ja kommentaattoreiden toivotaan maksavan osallistumismaksu, 5 (viisi) euroa, viimeistään 1. joulukuuta Glossa r.y.:n tilille Nordea 200118-182589. Osallistumismaksu kattaa päiväohjelman ja kahvitukset. Maksaessasi kirjoita viestiosioon nimesi sellaisena kuin haluat sen näkyvän nimikortissa. Muuta ilmoittautumista ei tarvita.

PROGRAM

Fredag den 10 december

kl. 10.00 Välkomsttal, Anu Lahtinen, ordförande, Glossa r.f.

Tema: **Virtuell arkeologi**

kl. 10.15-11.00 Hannele Lehtonen, Kirsi Majantie, Mika Seppänen och Kari Uotila: Finnish Virtual Archaeology -project

kl. 11.20-11.50 Terhi Mikkola: Modelling the Past of Häme Castle

Tema: **Virtuella upplevelser**

kl. 13.30-14.00 Isto Vatanen: Decoding and Encoding Middle Ages: Biases and Promises of Computer Graphics and Information Systems for Medieval Scholarship

kl. 14.20-14.40 Petri Saarikoski: From Tolkien to Everquest. Cultural Concept of the Middle Ages in Computer Games

kl. 15.20-15.50 Henrik Summanen: Webb, telecom och kulturarv - tendenser och strategier för digitala media inom svensk museisektor

kl. 17.30-19.00 **Besök till Aboa Vetus** guidning av Kari Uotila

Lördag den 11 december

Tema: **Virtuella textdatabaser**

kl. 9.30-10.00 Claes Gejrot: Svenskt Diplomatarium i den digitala världen (<http://www.ra.se/ra/diplomat.html>)

kl. 10.15-10.35 Mikko Piippo: eEditions of medieval documents: problems and possibilities

kl. 10.35-11.05 Martti Mäkinen: Compiling historical text corpora: the case of The Corpus of Middle English Medical Texts

Tema: **Virtuell pedagogik**

kl. 13.00-13.30 Jonas Carlquist: Filologi via nätet: Internet som verktyg för forskning och undervisning om medeltidens texter

kl. 13.50-14.20 Henri Terho och Tapio Onnela: Enhancing elearning history: eHLEE and the Virtual University of History

kl. 15.10-15.40 Jussi Hanska: Teaching Medieval Latin Palaeography on the Net: Pros and Cons

kl. 15.50-16.10 Jari Eilola, Marko Lamberg och Seija Tiisala: Från Runeberg till runorna: ett försök att bevara kändedom om "gammalsvenska" i Finland (<http://www.jyu.fi/gammalsvenska>)

Ändringar kan förekomma. Upplysningar på symposiets hemsida <http://www.cc.jyu.fi/mirator/virtuallymedieval.htm> uppdateras kontinuerligt.

Turun maakuntamuseon ystävät – Åbo landskapsmusei vänner ry

Jäsenkirje 6, marraskuu 2004

Hyvät Museonystävät!

Saatte vuoden 2004 viimeisen jäsenkirjeen pelkästään tässä muodossa.

Toivottavasti mahdollisimman moni voi hyödyntää Arkeologia NYT! -lehden **YSTÄVILLE SUUNNATUN TARJOUSTILAUKSEN!** Taloudelliset tosiseikat pakottavat siirtymään tilauskäytäntöön. (Lehti on tullut tähän asti jäsenille ilmaisenä!) On myös mahdollista tehdä lahjatilauksia, eli laittaa vastaanottajaksi joku muu kuin yhdistyksen jäsen. Vaikkapa joululahjaksi!

Lehti on puhunut puolestaan: hyvä koko, mielenkiintoiset kirjoitukset, aktiiviseen osallistumiseen kannustavat tiedotteet jne. Eikö totta? Perusaihe, arkeologia, on monelle museon ystävälle yhtä läheinen mielenkiinnon kohde kuin museotkin.

SYYSKOKOUKSEEN osallistui ilahduttavan runsas joukko jäseniä. Hallituksen esitykset niin toimintasuunnitelman, talousarvion kuin jäsenmaksunkin (ennallaan: 20, 5 ja 35 €) osalta hyväksyttiin vilkkaan ja kannustavan keskustelun myötä.

Hallituksen puheenjohtajana jatkaa Nils Erik Villstrand ja jäseniä ovat Kari Ahtiainen, Leila Airikka-Drake, Eero Hanhijärvi, Raija Herjala, Ritva Lehtonen, Pirkko Leino, Risto Lemmetyinen, Eeva Rintama, Simo Snellman, Anssi Suinila, Tuija Särvi, Maarit Talamo-Kemiläinen, Solmu Valtonen, Pirkko Väntsi-Kokko, Tuula Österberg ja sihteerinä allekirjoittanut.

Toimintasuunnitelman yksityiskohdista lisää vuoden 2005 ensimmäisessä jäsenkirjeessä.

LÄHIAIKOJEN osallistumismahdollisuuksia:

Lauantaina 4.12.04 klo 15.00 esittelee Sanna Kupila Turun linnassa max. 30:n hengen ryhmälle näyttelyn **SISUA, SILOA JA SINAPPIA – MERKKITUOTTEITA TURUSTA**. Hinta osanottajien määrän mukaan. Ilmoittaudu Ullalle 040-7022169 nyt heti marraskuun aikana. Näyttelyesineitten innoittamia ajatuksia ja mieleenmuistumia voimme kerrata ja kertoa kahvikupposen äärellä kahvilassa kierroksen jälkeen.

Perjantaina 7.1.2005 **KOKOPÄIVÄN RETKI HELSINKIIN**

Ohjelmassa tutustuminen Albert Edelfeltin näyttelyyn Ateneumissa sekä muutamaan muuhun museoon. Kahvi ja ruokailu ja bussikuljetus, hinta n. 50 euroa / henkilö.

ILMOITTAUDU Leilalle aamupäivisin klo 9-12, puh. 02-235 2555 joulukuun 1. päivästä alkaen ja 20. päivään mennessä! Tässäkin on osallistujien max. määrä 30 / ryhmä. (tai 2x25?)

Lämmin joulutervehdys ja hyvän uuden vuoden toivotus!
Kiitos hyvästä yhteistyöstä!

Ulla Salonen

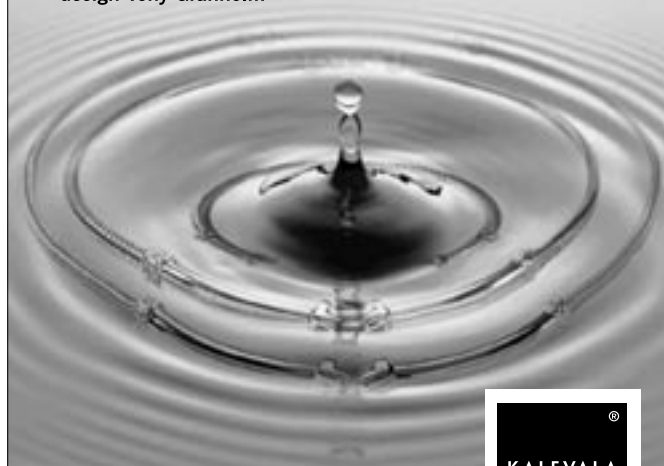
Ulla Salonen 040-7022169

Sähköposti: UllaSalonen102@hotmail.com

6100

HIRVENPÄÄ

kulta, hopea tai pronssi
design Tony Granholm

Kalevala Koru -myymälät:

- Unioninkatu 25, FIN-00170 Helsinki, puh. 0207 611 380
- Strömbergintie 4, FIN-00380 Helsinki, puh. 0207 611 214
- Helsinki-Vantaan lentoasema, kotimaan terminaali
puh. 0207 611 244
- Valtuutetut Kalevala Koru -kauppiaat kautta maan
www.kalevalakoru.fi

Tuntematon Turkki ja vähän Syyriaa

Ainutlaatuinen tilaisuus tutustua kahden viikon ajan lukuisiin mielenkiintoiisiin kulttuuri- ja luontokohteisiin Turkin sisämaassa keväällä 2005.

Matka alkaa Damaskoksesta 26.2. ja päättyy Istanbuliin 12.3. Käyntikohteita mm. Aleppo, Antakia, Yemese, Urfa, Harran, Mardin, Atatürkin patio, Devrentin laakso, Efesos, Pergamon ja Troija.

Matka toteutuu, mikäli lähtijöitä on vähintään 15. Enimmäismäärä on 25.

Hinta:

Lentomatkat veroineen noin 610 euroa/henkilö.

Matka Damaskoksesta Istanbuliin osanottajien lukumäärästä riippuen 1.038-1.241 dollaria kahden hengen huoneessa. Yksin matkustavan on varattava yhden hengen huone, josta lisämaksu.

Ilmoittautumiset 30.11.2004 mennessä.

Lisätietoja kohteista ja matkajärjestelyistä Pirkko Leinolta, Sofiankatu 3 A 6, 20100 Turku, puh. koti 02-2306112, työ 02-2620761 tai sähköpostitse pirlleino@hotmail.com.

Tilaa Arkeologia NYT!

Tilaamalla lehden autat meitä tekemään sitä tulevaisuudessakin!

Voit tehdä tilauksen maksamalla tilaushinnan Arkeologian jaoston pankkitilille 226718-125967. Merkitse AINA VASTAANOTTAJAN NIMI JA OSOITE pankkisiirtomakkeen tiedonanto-osaan tai tietokoneellia maksettaessa vastaavaan paikkaan.

Hinta vuoden 2004 loppuun asti 10 euroa, vuonna 2005 maksettaessa 15 euroa.
(Huom! Oma tarjous Turun Maakuntamuseon Ystävien jäsenille, 12 € vuonna 2005.)

Tilausmaksulla saat neljä seuraavaa numeroa.

Arkeologia NYT! -lehden seuraava numero ilmestyy helmi-maaliskuussa. Tilaa ensi vuoden lehdet joululahjaksi hänelle, joka tykkää kaivella vanhoja!

Säädetty tilinumero Mallitiedot kontonumero	226718 - 125967
Sosiaali Maksajana	Arkeologian jaosto
Maksettava Summa	
Aloitteilu Uudistus	
Tilillä Tili numero	
TILISIIRTO GIRERING	Arkeologia NYT! 4 numeroa
	Tilaaja:
	Postiosoite:
Vuokko Rahat	
Erikois Pöytäkirja	EUR